

KIVILCIMLI, TARİH TEZİ VE MARKSİZM
SINIF SAVAŞLARININ
RİTMİ VE RUHU

VOLKAN YARAŞIR

KIVILCIMLI, TARİH TEZİ VE MARKSİZM

SINIF SAVAŞLARININ RİTMİ VE RUHU

VOLKAN YARAŞIR

Yayın Tarihi:

Mart 2022

Yayına Hazırlayan:

Emel Karadeniz

Yayını Tasarlayan:

Ceyda Pektaş

KIVILCIMLI, TARİH TEZİ VE MARKSİZM*

SINIF SAVAŞLARININ RİTMİ VE RUHU

İki özel Kıvılcımcı'ya;

Nusrettin Yılmaz**

ve Kader Ortakaya*** anısına...

*Bu makale "Hikmet Kıvılcımlı: Sınıf Savaşlarının Ritmi ve Ruhu" ve "Kıvılcımlı, Tarih Tezi ve Marksizm" başlıkları altında iki bölümde ele alındı. Okuduğunuz bölüm çalışmanın ilk bölümüdür.

**Nusrettin Yılmaz, Kıvılcımlı çizgisinin en önemli kimliklerinden biridir. Bir sınıf devrimcisi ve bir konspirasyon ustası olarak uzun yıllarını işçi sınıfının örgütlenmesine adanmış Nusrettin Yılmaz, beni de Kıvılcımlı ve külliyatıyla tanıştırmıştır. Yılmaz, uzun sohbetlerimizde sınıf içinde stratejik çalışmanın yaşamsal önemini her seferinde vurgulamış ve bunu hayatıyla ve pratiğiyle göstermiş bir kişidir. Yılmaz; değerli bir yoldaş, gerçek bir ağabey ve arkadaşdır, bir anlamda Kıvılcımlı çizgisi ve sınıf devrimciliği ilişkisinin cisimleşmiş halidir.

*** Kader Ortakaya son derece özel bir kimliktir. Özel dönem ve özel koşullarda gördüğümüz birçok vasıf Kader'in doğasına sinmişti. Bir komün kadını olarak Kader yüksek bir auraya sahipti. Hem bir entellektüel hem de işçi olma sanatını kendi kimliğinde inşa eden Kader; bir kadın, bir komünist, bir işçi, bir Kürt, bir entellektüel ve bir enternasyonalist olarak düşündüğü gibi yaşadı ve yaşamsal tercihlerini öyle yaptı. Kader'in bu çoklu kimliği birbirini besledi ve militan ruhunu şekillendirdi. Bu niteliğiyle de Kader özel biridir. Bir Kürt kadını olması ve çok küçük yaşta işçiliğe başlamasının işin mayası olduğunu düşünüyorum. Kıvılcımlı sistematiğiyle çok genç yaşta tanışması da bu manada tesadüf değildi. Kader, genç kuşağın en özel militan kimliklerinden biri olarak dikkat çekti. Kendisi hem öğrencim hem dostum hem de yoldaşımdı.

KIVILCIMLI, TARİH TEZİ VE MARKSİZM
SINIF SAVAŞLARININ
RİTMİ VE RUHU

VOLKAN YARAŞIR

İçindekiler:

Giriş	<u>6</u>
“Zamanın Ruhu” İçinde Kaybolmak	<u>7</u>
1920’lerde Türkiye’de Komünist Olmak	<u>15</u>
Sınıflar Mücadelesinde Momentler ve Tarih Tezi’nin Somutlanması	<u>20</u>
Zamanın Ruhunu Kaçırarak: 1965 - 1971	<u>30</u>
Kaynakça	<u>42</u>

KIVILCIMLI, TARİH TEZİ VE MARKSİZM:

SINIF SAVAŞLARININ RİTMİ VE RUHU

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın politik kimliğinin inşa olduğu ve ideolojik-teorik yönelimlerin ortaya çıktığı toplumsal- maddi koşullar hem uluslararası düzeyde hem de ulusal boyutta yüksek bir konjonktürü ifade eder. Bu konjonktür ve yarattığı atmosfer bir noktada Kıvılcımlı'nın bütün politik yaşamına hakim olmuş ve ideolojik-teorik yönelimlerini etkilemiştir. Bu etkilenme ikili boyutta kendini gösterir: Birincisi gerçekten dönemin kendine has özellikleri ve zenginliği Kıvılcımlı'yı besleyen ve onun dirayetini şekillendiren bir yöne sahiptir. Dirayeti en ağır koşullara rağmen Kıvılcımlı'nın hem poliste, işkencede ve cezaevinde bir direniş ustası olmasını hem de özellikle Tarih Tezi gibi meşakkatli ve katmanlı bir konuyu son derece olumsuz koşullara karşın ısrarla ve inatla sürdürmesinde görülebilir. Bir anlamda aynı özel dönem TKP'nin ruhunu ve yönetici kadrolarını kadavraya dönüştürürken, Kıvılcımlı'yı (göz ardı edilse de) özel bir kimlik olarak öne çıkarır.

İkinci boyut her yüksek konjonktür aynı zamanda bir alt üst oluş sürecidir. Bir anlamda zamanın hızla aktığı, sınıf savaşlarının keskinleştiği ve zamanın ruhunun çok boyutlu olarak şekillendiği dönemlere tekabül eder. Eğer bu çok boyutluluk görülmezse ve sınıf savaşlarının ritmi kaçırılırsa skolastik yönelimler ve statükocu eğilimler öne çıkar. Her şeye rağmen sınıf savaşları hükmünü sürdürür. Kıvılcımlı böylesi bir uluslararası konjonktüre karşın sınıf savaşların ritminin daha zayıf, hatta yatay sınıf mücadelesinin daha belirgin olduğu bir ulusal konjonktürde komünist bir kadro olarak ortaya çıkar ve teorik araştırmalarını yapar. Bu dönemi aşağıda detaylı olarak açacağımız biçimde, özel bir süreç ve özgün dinamikler taşıyan bir dönem olarak değerlendirebiliriz. Bu ters orantılı süreç bir aydın örgütlenmesi olarak biçimlenen TKP'yi ve politik yönelimlerini ve bu yapı içinde yer alan Kıvılcımlı'nın eğilimlerini belirler. Teorik yönelimlerini etkiler. III. Enternasyonal ve Sovyetlerin yarattığı hegemonya ve TKP'nin seksiyon ruhu Kıvılcımlı'nın yalnızlığının ve araştırmalarındaki sınırlılığın, kapalılığın ve sistematik zaafının zeminlerini yaratacaktır. Bu makale Kıvılcımlı'nın teorik çalışmalarının eksenini oluşturan Tarih Tezi ve Marksizm ilişkisi üzerine yoğunlaşacak ve bu ilişkiyi aynı zamanda bir toplumsal-maddi zemin üzerinden analiz edecektir.

“ZAMANIN RUHU” İÇİNDE KAYBOLMAK

Kıvılcımlı Ekim Devrimi'nin açtığı ve dünyayı sarsan muazzam gelişmelerin yaşandığı ve Bolşevizm'in yaşayan bir şey olarak algılandığı dönemin içinde politize olur. Bu dönem özel bir dönemdir ve özel bir ruh halini işaretler. 1920'li yıllar gerçekten olağanüstü yıllardır. Ekim Devrimi ya da Bolşevik Devrim bir başka âlem yaratma pratiğinin somut biçimlenişi olarak döneme damgasını vurur. Aslında gerçekleşen 5 bin yıllık sınıflı toplum tarihine karşı alt sınıfların muazzam bir şekilde seferber olması ve tarihi alt üst etmesidir. İşçi sınıfı fiili bir yıkıcılıkla, geleceği fetheder. Bu pratik işçi sınıfı ve tüm ezilenlerin enerjisini yıkıcı bir enerjiye dönüştüren Bolşevizm ve işçi sınıfının özörgütlenmeleri olarak doğan Sovyetler ve Fabrika Komiteleri'nin varlığıyla ortaya çıkar. Devrim özgürlüğün soluk alıp verişini olarak yaşanır. Ekim Devrimi bir dünya devrimi olarak doğar ve gelişir. Devrim yıllarında Rusya'yı ziyaret eden burjuva demokrat, analitik felsefenin ve mantıksal atomculuğun en önemli ismi Bertrand Russell'ın içinde eleştirel yaklaşımlar olsa da Bolşevik Devrimi'nden etkilenmesi ve tarihsel rolüne ilişkin vurguları dikkat çekicidir. Ve Devrimin her sınıf ve eğilim üzerindeki yarattığı sarsıntıyı ve atmosferi ortaya koymasından önem taşır.¹

1918-1923 yılları arasında Avrupa'yı saran kasırga söylediklerimizi doğrulamaktadır. Bu yıllar Avrupa'yı alt üst eden, uzun süren devrim yılları olarak tanımlanabilir. Ekim Devrimi'nin yarattığı dalga başta Almanya olmak üzere Macaristan, Avusturya ve İtalya'yı sarsar. İşçi sınıfı bu ülkelerde iktidara yürür ve sovyet, konsey ve komün tipi örgütlenmelerle komünizmin yaşayan bir şey olduğunu gösterir.² Özellikle Almanya son derece kritik rol oynayacaktır. Almanya'da devrimin yenilgisi sadece Almanya'da karşı devrimci bir sürecin kapılarını aramaz, Ekim Devrimi'nin bir dünya devrimi olarak gelişmesinin önünü keser ve içe kapanmasına yol açar. Diyalektiği

¹ B. Russell, Bolşevizm Pratiği ve Teorisi; BGST Yayınları, 2016.

² Daha geniş bilgi için bakınız; Volkan Yaraşır, Uluslararası İşçi Hareketleri; Bibliotek Yayınları, 1997.

kırar. Bu moment son derece kritik bir momenttir. Rusya’da Devrimin yaşıyan ruhunun sönümlenmesi ya da devrimin diyalektiğinin donmasının önünü açacak gelişmeler yaşanır. Emperyalist müdahale ve iç savaş süreci ve Savaş Komünizmi uygulamaları sorunları artırır. Ve devrimin yaşaması her şeyin önüne geçer. Bu yaklaşım doğrudur ama sorunludur. Bolşevikler sınıf mücadelesinin dayattığı son derece stratejik mahiyette olan “Sovyet mi, Devlet mi?” soruna yanıt vermek zorunda kalırlar. Ayakta kalmak için tercihlerini devletten, yani canavardan, leviathandan yana kullanmaları trajik bir sürecin önünü açacaktır. Bir anlamda Nietzsche’nin aforizmasında belirttiği gibi “ ... uzun süre uçuruma bakarsan uçurumda (aşağıdan) sana bak(maya)”³ başlar. Bolşevikler uzun süre uçurumdan aşağı bakmak zorunda kalırlar. Uçurumun da onlara bakması kaçınılmazdır.

1921 yılı önemli bir yıl olacaktır. 1921’de Sovyetlerin ve Fabrika Komiteleri’nin tasfiyesi gerçekleşir, yani Konsey Komünistleri’nin tanımıyla devrim ruhunu kaybeder.⁴ Artık bürokratik deformasyon kaçınılmazdır. Ve ne yazık ki süreç kitlelerin kolektif inisiyatifinin dağıtıldığı, sınıfın hem bir sınıf olarak kendini ilga etme yeteneğini yitirdiği, hem de sosyalizmin inşasının taşıyıcı gücü olarak kolektif aksiyon yeteneğini kaybettiği koşulların önünü açacaktır. Aslında bu olgular birbirini içeren ve tamamlayan bir niteliği ifade etmektedir. Kısaca heyula gibi gelişen ve kanser gibi yayılan bürokrasi için nedeni değil, sonucudur. Kitlelerin yaratıcılığının ve yıkıcılığının kaybedilmesi, işçi sınıfının kolektif inisiyatifinin körelmesi bürokratik mekanizmaların güçlenmesine ve NEP’le sınıfsal bir mahiyete bürünmesine yol açacaktır. SSCB’nin içi kapanması ve yeni bir devrim dalgasına kadar ayakta kalma taktiği, özellikle Fırtınanın Doğu’da yani sömürge dünyasında kopma beklentilerini artırmıştır. Metropollerin bir müddet daha “stabil” kalacağı anlaşılmıştır. 1923- 1929 arasında kıtayı saran devrimci dalga geri çekilirken, kapitalizm görece istikrar kazandığı bir döneme girer. SSCB’de içe kapanma hali en başta devrimin donması ve giderek taşlaşmasının önünü açacak, enternasyonalizm anlayışında deformasyonları yaratacaktır. Bunun somut yansıması III. Enternasyonal’in izlediği zikzaklı ve enternasyonalizm dışı, pragmatist politikalarda görülebilir.

Zamanın ruhunun bir boyutu budur. Aynı sürecin bir başka yansıması Türkiye Cumhuriyeti (TC)’nin kuruluş sürecidir. Bu nokta da Kıvılcımlı açısından zamanın ruhunu oluşturan asıl belirleyen koşul olarak dikkat çekecektir. Çünkü Türkiye topraklarında yaşamaktadır ve Türkiye topraklarındaki sınıf savaşlarının bir parçasıdır. TC’nin kuruluş sürecini 1930’lara kadar uzatırsak, Kıvılcımlı bu dönemde politikleşmiş ve Yol Serisi(1930-32) gibi ilk ve en önemli çalışmalarını vermiş ve tarih tezi üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş ve TC’nin kuruluş sürecine giden kavşakta 1912 yılı önemli tarihsel momenttir. 1912’de başlayan ve Birinci

³ F. Neitzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde; İş Bankası Yayınları, 2016.

⁴ Volkan Yaraşır, İşçi Sınıfının Ruhu, Conatus, Sayı:6, 2006

Paylaşım Savaşı'nın provası olan Balkan Savaşı bir kırılma noktasıdır.⁵ Proto-faşist karakterli İttihat ve Terakki'nin ulus devlet inşa etmek projesiyle sermaye ve mülkü hızla ve yıkıcı bir şekilde Türkleştirdiği, Anadolu topraklarında 1915 Ermeni soykırımı, Rum Pontus, Süryani soykırımlarının yaşandığı, Kürt isyanlarının bastırıldığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüş ve çöküş süreci karmaşık ve çok yönlü bir konjonktürün önünü açar. Bu süreç bir yanıyla da kolektif anomi halini ifade eder ve bir dekadans sürecidir. TC bu aks ve zemin üzerinden inşa olur. İkinci kuşak İttihat Terakki kadroları aynı yöntemlerle hareket ederek dönemin jeo-politiği olan petro-politiğe uygun adımlar atıp, Bolşevizm ve emperyalizm arasında tampon bir ülkenin inşasında rol alırlar. Yaşanan gelişme küresel jeo-politiğe uygun ve Ortadoğu'nun Fransız ve İngiliz emperyalizmi tarafından paylaşımı ve yeniden dizaynına uyumlu bir gelişmedir. Özellikle bölgede kurulan bir dizi yapay devlet, petro-politiğin ihtiyacına ve emperyalizm müdahalelerine uyumlu biçimlenmiştir. Başta Suriye ve Irak'ın kuruluşu ve Kürdistan'ın dört parçaya bölünmesi ve bir iç sömürge haline getirilmesi stratejik hamlelerdir. Sykes-Picot Anlaşması'nın 20. yüzyılın bütününde Ortadoğu'daki gelişmeleri etkilemesi boşuna değildir.

Bu gelişmelerin yanında 1918-1921 Koçgiri İsyanı, 1920'de TKP'nin kurucu kadroları 15'lerin Karadeniz'de katliamı, Ege'de kadim halk Rumların tenkil ve sürgün edilmesi, mülkün ve sermayenin Türkleştirme sürecinin devamı yeni ulus devletin mayası olacaktır. Süreç başından itibaren karşı devrimci bir süreçtir.

1920, Maria Suphi ve komünistler

⁵ Bu konudaki en iyi çalışmalardan biri bilfiil savaşta muhabirlik yapan Troçki'nin Balkan Savaşları adlı çalışmasıdır. L. Troçki, Balkan Savaşları; Arba Yayınları, 1995.; Volkan Yaraşır, Kolektif Aksiyon; Ekmek ve Onur İşçi Derneği, 2020.

TC'nin ulus inşa etme süreci ve bu yönde attığı adımlar aynen Benedict Anderson'un modern zamanlarda ulusu hayal edilmiş bir cemaat olarak tanımlaması şeklinde gelişti.⁶ Bu (tabii ki tarihsel, toplumsal, siyasal koşullara bağlı) "icat edilmiş" topluluğun bir toplumsal meşruiyete ve değişen zaman kavramına uygun ve "dış düşmana karşı", "bizi" arzulayan kitleye dönüşmesi gerekiyordu. Her hayali cemaatte olduğu gibi TC'de bu noktada Tarihin Meleği'ne ihtiyaç duydu. TC'nin kurucu özneleri kurgulanmış bir tarihin yaratılmasında gerçekten ciddi efor gösterdi. Resmi tarihçiler seferber edildi. Resmi bir tarihin inşa edilmesi ve bu tarihe göre bir toplumsal dizayna gidilmesi hedeflendi ya da bu süreç bir arada, paralel bir şekilde yürütüldü. Aynı süreç Nutuk'un (CHP'nin İkinci Kurultayı'nda Ekim 1927 okundu, okunması toplam olarak 36 saat sürdü ve 6 gün içinde bitirildi) oturduğu zemini de oluşturdu. Bu düzenlemeler Kemalizm'in toplum mühendisliği çerçevesinde, yukarıdan aşağı modernleşme projesini ifade ediyordu. Ve atılan adımlar devletin ruhuyla son derece uyumluydu. Halk devletin modernleştirip şekillendireceği bir yığındı. Osmanlı'nın son dönem silahlı bürokrasisini teşkil eden unsurlar ya da başka bir ifadeyle modernleştirici elitler yeni bir ulus inşasında halkı güvenilmez ve yönlendirilmesi gereken bir kitle olarak gördü.

Süreç militarist bir modernleşme şeklinde gelişti. 1920'ler ve 1930'lar devletin faşist – korporatist karakteriyle birlikte burjuvazinin hegemonyasının inşası şeklinde biçimlendi. 1930'lardaki küresel konjonktür ve siyasal atmosfer TC'nin ruhu ve arayışlarına uygun dinamikleri açığa çıkardı. İtalyan ve Alman faşizminin yükselişi TC'nin reflekslerini ve ruhunu besleyecek gelişmeler oldu. Bu nokta da faşizm ve devletin organikliği ve sınıflar mücadelesinden öğrenme yeteneği ve devletin ruhu üzerinde durmak gerekir. İktidarı bir teori üzerinden tartışırsak mutlak iktidarın bir arzu politikasına dönüşmesi faşizmin en karakteristik özelliğidir diyebiliriz. TC'nin elitlerinin bunu şiddetle hissettiklerini düşünmek yanlış olmayacaktır. Her biri farklı tarihlerde, farklı halklara uygulanan sermayenin ve mülkün Türkleştirme operasyonuna aktif olarak katılması ve emperyal savaşların bir cephesinde rol alması ve emperyal arzuları olan bir imparatorluğun son döneminde devlet yönetiminde bulunması ve yeni kurulan devletin ruhunu belirleyen bir iradeye sahip olmaları faşizmin arzulanan bir şey olmasının önünü açacaktır.

1920'li yılların sonu ve 1930'lu yılların başlarında bu faktörlerle birlikte, TC'nin kendini ifade edişi modernizmi millileştirmek ya da modern milli olanla uyumlulaştırma şeklinde biçimlendi. Hatta bu çabalar ilk dönem cumhuriyet modernizmi diye tanımlanan gelişmelerin Kemalizm'le kurduğu ilişkiden daha fazla ideolojik uyum gösterdi. Yanlış anlamaya izin vermemek için Faşizm ve modernite arasındaki ilişkinin ontolojik bir ilişki olduğunu belirtmek gerekiyor. Burada bahsedilen Türkiye koşullarındaki özgün bir biçim alıştır veya devam eden bir sürecin aktüel biçim alıştıdır. Bahsedilen süreç salınımlı, melezi, eklektik, taklitçi ve despotik karakterde gelişti. Aynı süreç TC'nin resmi

⁶ Benedict Anderson, Hayali Cemaatler; Metis Yayınları, 2007.

ideolojisinin şekillenmesini besledi. Mustafa Kemal'in ebedi şef ilan edilmesi(1934) ve rejimin kitlesel destek kazanmak ve Kemalist ideolojiyi yaymak amacıyla ve halkı modernleşme projesinin parçası haline getirmek için Halk Evleri'nin açılması(1932) gibi gelişmeler sürecin parçası olarak devreye sokuldu. Milli Şef döneminde bu adımları köylülüğü rejimin temel payandası haline getirmeyi amaçlayan Köy Enstitüleri'nin açılması (1940) izleyecekti.

Ekim Devrimi'nin yarattığı koşullarda inşa olan TC başından itibaren işçi sınıfını tehlikeli bir sınıf olarak değerlendirdi. Reflekslerini ona göre geliştirdi. Bütün önlemlerini bu sınıfı kuşatma ve örgütsel şekillenmesini engelleme üzerinde inşa etti. Yağmacı, talancı ve komprador karakteriyle ve devlet eteğinde palazlanan burjuvazi de karaktersizliği ve oportünizmiyle dikkat çekiyordu. TC gibi genlerine anti-komünizm sirayet etmişti.

İşte bu koşullar ve toplumsal ortam TC'nin resmi tarihçilerinin Osmanlı ve İslam'la kurduğu bağı ya da kopuşu ifade eden tırnak içinde Batılılaşmış, laik, modern Türkiye'nin pragmatist ve pozitivist içerikli resmi tarih tezlerini ileri sürdükleri zeminleri oluşturdu. Bilimsellik vurguları ve pozitivism resmi tarih yazımının eksenini belirledi. Bu eksen aynı zamanda milli kimliğinin inşasını içeriyordu. Pozitivism burjuva hegemonyasının kurulması ve sürekliliğinin sağlanmasında TC'nin modern dini olarak işlev görecekti. Pozitivism resmi ideolojinin ya da aynı anlama gelmek üzere egemen ideolojinin beslendiği temel kaynaklardan birini oluşturdu. Ve bütün bunlar pozitivismin bilim ve rasyonaliteyle kurduğu ilişki sayesinde kolayca ilerencilik olarak sunulabildi ve algılandı.⁷

Modern burjuvazi hegemonyasını inşa ederken, feodalizme gökyüzünde ve yeryüzünde meşruiyet kazandıran din ve ruhban sınıfı hesaplaştı. Tebaayı vatandaş haline getirecek, tanrısallıkla dünyevilik arasına mesafe koyacak ve "vatandaşın" işgücü olmasını kolaylaştıracak ve kendi varlığına meşruiyet kazandıracak adımlar attı. Tam bu nokta da pozitivism yeni bir "din" olarak burjuvazinin imdadına yetişti. TC'nin modernleşme adımlarında pozitivism benzer işlevler yüklendi. Kemalist diktatörlük modernleşmeci vizyonla otoriter uygulamaları iç içe geçirdi. Olağanüstü bir devlet biçiminin uzun soluklu olmasının sırrını ve hatta bu devletin karşıtı tarafından bile onaylanmasının nesnel zeminlerini buralarda aramak gerekir. Marksizm'e sızmış aydınlanmacı ve pozitivist leke Kemalizm'in kolayca makbul bir rejim (anti-emperyalist) olarak algılanmasının önünü açtı. Aslında 1914- 1918 sürecinde Osmanlı'nın emperyal arzularının ve emperyal bir blok içinde yer aldığı görünmemesi ya da önemsenmemesi, bu sürecin ayrılmaz parçası olarak yaşanan 1919 - 1923 sürecinin doğru analizini engellemiş,

⁷ Levent Köker, Modernleşme, Kemalizm, Demokrasi; İletişim Yayınları, 1990., Tanıl Bora(ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; III. Cilt, İletişim Yay., 2002.

en başta Mustafa Suphilerin trajedilerini yaratmıştı. Öte yandan sürecin bir karşı devrimci süreç olarak değerlendirilmesi bambaşka gelişmelerin önünü açabilirdi. Böylesi bir analizle Suphilerin reflekslerini ve önlemlerini artıracığı düşünmek abartılı bir izah değildir. En azından Anadolu'ya farklı yollardan, illegal, bireysel veya küçük gruplarla girip, güvenilirliği sınanmış ilişkiler üzerinden, uzun soluklu ve çok boyutlu bir mücadele perspektifiyle hareket edecekleri ortadadır. Bolşevik deneyimin en temel prensipleri bile bu söylediklerimizi gerekli kılıyordu. Suphilerin Rusya'da bu deneyimi yaratanlarla etkin ilişkileri bulunması bu manada önem taşır. 15'lerden sonra TKP'nin yeniden organizasyon süreci dâhil, 1926'ya kadar TKP'nin, TC ve Kemalizm'le en ufak sorunu ve negatif yaklaşımı olmadı. Kemalizm'e yönelik ilericilik vurgusu istikrarlı bir şekilde savunuldu. Bu yıllarda TKP Kemalizm'e sürekli mana yükledi ve karşılıksız olsa da flört içinde olmaya çalıştı. Şefik Hüsnü'nün bu dönemdeki Kemalizm yorumları söylediklerimizi doğrular mahiyettedir.⁸ Tabi ki bu yaklaşım III. Enternasyonal'in II. Dönem politikalarıyla uyumlu bir seyir izliyordu. Ayrıca Lenin dönemi Sovyetler

⁸ Mustafa Suphi ve TKP'nin ilk yönetici kadrosu program ve siyasi çizgi olarak Bolşevizm çizgisini sürdürür. M. Suphi TKP'si enternasyonalist ve bir dünya devrimi perspektifine sahiptir. İşçi köylü şuraları hükümetini politik bir hedef olarak belirlemesi ayrıştırıcıdır. M. Suphi TKP'si proleter devrim stratejisiyle hareket eder. M. Suphiler üzerinde çok fazla spekülasyon yapılan Anadolu'ya çıkma kararı Kemalizm'e bir destek değil, devrimci bir alternatif yaratmak amacı taşır. Kendilerine yapılacak en fazla eleştiri dönemin karşı devrimci karakterini görememek ve onu uygun vaziyet alamamak üzerinden olabilir. Şefik Hüsnü partinin bir fraksiyonu olan İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın lideridir. Daha başında Kuvayı Milliye hareketini destekleyen Fırka, bir müddet sonra fırka faaliyetlerine ara verip harekete katılma kararı verir. 1920 yılında yapılan TKP kuruluş kongresine çağrılan Fırka kongreye katılarak, Fırka faaliyetlerine son verip, TKP yönetiminde yer aldı. Kongrede TKP'yi oluşturan bir güç olmasına karşın fırkanın politik çizgisine mesafeli yaklaşıldı. TKP'nin ilk programının hazırlanmasında çizginin hiçbir etkisi olmadı. Fırkanın kurucusu ve lideri olan Şefik Hüsnü, TKP kurulmadan önce yayınlanan Aydınlik dergisinde Kuvayı Milliye'yi açıkça destekleyen yazılar kaleme aldı. Şefik Hüsnü M. Suphilerin katledilmesinden sonra parti çizgisini belirleyen kişi oldu. Genel sekreterliğe geldi. Kuvayı Milliye'ye yaklaşım, 1923 yılından itibaren Kemalizme olumlu yaklaşım olarak devam etti. TKP burjuvazinin çeşitli fraksiyonları arasındaki çatışmalarda rol almaya çalışan, ittifak ve uzlaşma arayışında olan bir politik çizgi oluşturdu. Kendi tanımıyla "İnkılabı yaratan ve yaşatmaya azmetmiş" fraksiyon yani Kemalistler Şefik Hüsnü'nün devrimci rol yüklediği ve her zaman flört etmeye çalıştığı kesim oldu. Siyasal gelgitlere (özellikle III. Enternasyonal'in değişen politikalarına) bağlı olarak Şefik Hüsnü, 1927 yılında Kemalizm'i diktatörlük olarak tanımladı ve TC'yle mücadeleye vurgu yaptı. Bu konjonktürel yaklaşımlara rağmen Şefik Hüsnü'nün burjuva fraksiyonlar arasında konumlanma arayışı devam etti. Bu tutum onun ufkunu belirlediği gibi daha sonraki yıllarda TKP'nin farklı genel sekreterlerinde ve yönetimlerinde gördüğümüz hâkim çizgi olacaktı. Sınıfsal antagonizmanın bir tarafı olan, sınıf dinamiklerine dayanan ısrarlı ve biriktiren bir politik tarz geliştiremeyen TKP, varlığını bir aydın hareketi ve egemen sınıf fraksiyonları arasında yaşanan çelişkilere bağlı tutum geliştirerek sürdürdü. TKP tarihi boyunca ne yazık ki bu politika yapma biçiminden ve siyasi asabiyetten kurtulamadı. Kuvayı Milliye'de da aynı politik kültürün yansımalarını çok sık görürüz. Şefik Hüsnü ve Kemalizm'e yaklaşımı için bakınız; Şefik Hüsnü, Komintern Belgelerinde Türkiye Yazı ve Konuşmalar; Kaynak Yay.,1995., Gökhan Atılğan, Aydınlik içinde Şefik Hüsnü; Sosyal Tarih Yayınları,2020., Şefik Hüsnü Deymer, Yaşam Öyküsü Vazife Yazıları; Sosyal Tarih Yayınları, 2010., Hamit Bozarlan, Şefik Hüsnü ve Sonrası, Eylem Yay., 1980.

Birliği dâhil, Lenin sonrası Sovyet dış politikalarından da ayrı değildi. Yani vaka ağırdı. Rejimin pragmatist yönleri, Kemalizm'in oportünist karakteri ve halkçılık vurguları ve söylemleri bu algıyı beslemekteydi. Türkiye devrimci hareketinin Kemalizm değerlendirmesinde zafiyet bu mana da köklü ve felsefi boyutları olan bir içeriktedir. Bir nevi ideolojik deformasyonu gösterir.

Türkiye topraklarında Marksizm pozitivist yorumunun ya da lekelerinin yoğun olması deformasyonları kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca Sovyet Marksizminin pozitivismle malul olması ve Sovyet Marksizminin Türkiye solunda oluşturduğu hegemonya hem Kemalizm hem de ulusal soruna bakış ve tavır alışta ciddi savrulmaların önünü açmıştır.

Tekrar pozitivism ve TC bağına dönersek, pozitivismin TC'nin erken dönemindeki etkisinin son derece yüksek olduğu vurgulamamız gerekir. Ve bu etkinin özelde tarih alanında kendini göstermesi olağan olduğu kadar, nüfuz edici içerik taşımıştır. Ayrıca devletin kurucu öznelerinden biri olarak Mustafa Kemal bu süreçte felsefi bağlamda "dünya görüşü açlığı" çeker. Bu Mustafa Kemal'in bedeninde bütünleşmiş devlet olan TC'nin de aynı açlığı çekmesi demektir. Kemalizm bu mana da hem bir resmi ideoloji hem de devletin ruhu anlamına gelecektir. TC Osmanlı ve İslam geçmişiyile arasına mesafe koymak ve yeni milli kimlik yaratmak için çeşitli adımlar atar. Aslında bu adımlar her ulus devlet inşasında rastlanan pratiklerdir. Özellikle bir kök arayışı ve kopuş çabaları prehistorya (bu disiplin paleolitik, mezolitik, neolitik, kalkolitik çağları kapsar) çalışmalarının önünü açmıştır. Antropoloji bilimi (multi disipliner özellikleriyle) bu noktada taşıyıcı bir rol üstlenmiş, araştırmalarla "Türklüğün" neolitik, hatta paleolitik izleri sürülmüştür. Bütün bu arayış ve burjuva cumhuriyetin kendini çok boyutlu inşa etme süreci yüksek bir konjonktürün önünü açmıştır. Dönemdeki her kesimin arayış ve yönelimleri yanında entelektüel ortamını belirlemiştir.

Sınıflar mücadelesinde stratejik bir konum sağlayamayan ve ağırlıkta politikalarını yatay sınıf savaşlarına bağlı ve egemen klik ve fraksiyonların eğilimlere göre şekillendiren ve bu eğilimler üzerinden politika yapan ve her şeyden önce bir aydın örgütlenmesi olan TKP de bu anaforun içindedir. Ve dar bir çevre olarak bir var olma refleksiyle hareket etmektedir.

TKP 1923-1925 arasında yarı-legal faaliyet yürüttü. 1925'te Kemalist rejim Kürt ulusal isyanı olan Şeyh Sait İsyanı'nı şiddetle bastırdı ve çıkardığı Takrir-i Sükûn yasasıyla başta komünistler olmak üzere, burjuva muhalefet şiddetle etkisizleştirildi. TKP örgütsel olarak dağıtıldı. Parti kadrolarını büyük kısmı tutuklandı. 1926 Viyana Konferansı yeni bir toparlama girişimi oldu. Çok ciddi örgütsel problemler içinde olan TKP ideolojik- teorik olarak şiddetli sorunlar yaşamaktaydı.

Dönemin entelektüel havası 1930'lu yılları da kapsayacak bir şekilde prehistorya, tarih, etnoloji, antropoloji (sosyal ve kültürel antropolojinin üzerinden) şekillenmekteydi. Falih Rifki Atay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Dr Hikmet Kıvılcımlı

somutlanan “edebiyat kanonu” ise rejimi topluma anlatma işlevi görecek. Zamanın ruhunu belirleyen bu entellektüel atmosferin etkilerini bir TKP kadrosu olan Kıvılcımlı’da görmek mümkündür. Kıvılcımlı’nın 1926 sonrasında TKP’nin içinde bulunduğu dağınıklığa ve arayışa cezaevinden yanıtlar aradı. Yol Serisi aslında TKP’nin içinde bulunduğu döngüyü kırmak, Türkiye’nin orijinalitesinin altını çizmek çabası olarak ele alınabilir. Aynı şekilde tarih üzerinde yoğunlaşması da dönemin entellektüel havası ve entellektüel odaklanma alanıyla uyumludur. Ve Kıvılcımlı’nın bu yönelim içine girmesi kadar doğal bir şey yoktur. Hatta bir adım daha atalım Kıvılcımlı’nın akademik tercihlerden öte prehistoryayla yoğunlaşması dönemin arayış, yoğunlaşma ve tematik düzeniyle de paralellik gösterir. Kıvılcımlı farklı saiklerle Tarih çalışmalarına başlasa da kendi deyimiyle farklı komün bilimcileri yanında, kendi kaynaklarında açıkça görülebileceği gibi TC’nin resmi tarihçilerini ya da onlara referans olan kaynakları yakından takip etmekte ve etkilenmektedir. Böylesi bir ortam ve arayış Kıvılcımlı’yı kuşatan, hatta ufkunu belirleyen yönler olarak dikkat çekmektedir. Farklı “komün” bilimcilerinin alan uzmanlığı yanında sistemlerindeki tek boyutlu izah ve pozitivizmin dönemde kurduğu yüksek hegemonya ve tarih alanında yarattığı derin etkiler Kıvılcımlı’nın okumaları etkileyecek boyuttadır. Ayrıca bir taraftan dönemin tüm tartışmalarının ve yönelimlerinin Sovyetler Birliği tarafından belirlenmesi ve III. Enternasyonal’in yaşadığı deformasyon, diğer taraftan Marksizm’de skolastik eğilimlerin önünü açtığı gibi ortodoks eğilimleri de güçlendirmiştir.

Kıvılcımlı'nın dūşūnsel ve pratik hayatı 1925-1965 arasında zamanın ruhunun dayattığı faktörleri aşmak için uğraşla ve direnmekle geçti. Ne var ki bu çabaya rağmen zamanın ruhunun da Kıvılcımlı'yı belirlediği, sınırladığı ve daralttığı görülüyor. Ayrıca Kıvılcımlı'nın teorik üretiminin kolektif bir faaliyetin parçasına dönüşmemesi, sorunları pekiştirici bir rol oynadığı anlaşılıyor. Türkiye'de 1925-1960 arasındaki sınıflar mücadelesinin ritmi ve dönemde likide olmuş TKP'nin konumu bu durumu beslemiştir. Aşağıda bu tespitlerimizi daha detaylı analiz etmeye çalışacağız.

1920'LERDE TÜRKİYE'DE KOMÜNİST OLMAK

Kıvılcımlı kendini kuşatan olguların farkındadır ve dönemdeki hemen hemen hiçbir kadro da görülmeyen bir şey yapar. Teoriyle uğraşır ve yoğunlaşır. Göçmen ve yoksul bir aile kökenine sahip olması parti yönetici ve ileri kadrolarından farklı bir yerde durmasını koşullar. Parti içinde sınıfsal ruh ağırlıkta aydın ve küçük burjuva eğilimleri besleyen içeriktedir. TKP adına yaraşır bir konumlanmayı bir türlü gerçekleştiremez. Bu hastalık uzun yıllara yayılan bir vaka olacaktır. Bolşevizm'in yaşayan bir ruh ve olgu olduğu dönemin komünistleri "sınıf intiharı" yapamazlar. Sınıf içinde ısrarlı, sebatkâr, yavaş yavaş biriktiren, uzun soluklu bir çalışma yürütecek ne kadro ve ne de bir entellektüel donanım ve ruha sahiptirler. İşçi sınıfıyla çok çok cüzi temaslar da ağırlıkta göçmen kökenli, siyasal tercihlerini Balkan ülkelerinde yapmış, etkilenmiş kişilerden oluşur ya da Rum, Ermeni, Yahudi kökenli az sayıdaki komünistle kurulur.

Bunun yanında TKP'nin ilk komünistlerle ya da 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla kurulan Sosyal Demokrat Hınçak Partisi gibi oluşumlarla tarihsel bağlar kurmaması ilginçtir. 1914'te gerçekleşen Paramaz ve yoldaşlarının idamının dahi sahip çıkılmaması TKP'yi sınırlayan olgulardır. Bir anlamda tarih ve gelenekle bağ kurulmaz ve "görülmez". Çok daha düşündürücü bir nokta bu yapılar içinde yer alan ilişki ve kadrolar hala varlığını sürdürmesine rağmen bunların yapılmasıdır. Hala olayların sıcaklığı yaşanırken imtinayla uzak durulur. Bu yaklaşım 1915 vakasının ve diğer soykırımların görülmemesi demektir. Bu süreç aslında TC'nin belirlediği lejitimasyonla uyumlu olma anlayışından başka bir şey değildir. Kemalizm'in ve ulus devletin belirlediği sınırlar ve zihniyet dünyası TKP'nin tarih ve gelenekten kopması bu dinamikleri kaçırmaması anlamına gelecektir. Bu aynı zamanda devletin niteliğinin, ulusal sorunun yakıcılığının, sınıf içinde stratejik çalışmanın önemini kavranmaması anlamını taşımaktadır. Bu eksenler TKP'nin ruhunu ve politik etki gücünü belirleyecektir. Aynı şekilde devletle karşı karşıya geldiğinde ya da sınıflar mücadelesinin sert ve keskin momentlerinde taşıdığı yüksek zafiyetleri de açığa çıkaracaktır.

TKP, tarihinin bütününde devletle karşı karşıya geldiğinde, bir direniş gösterememiş ve gerçek manada çözülmüştür. Birkaç kadronun dışında yaşanan operasyonlarda direniş çizgisinde yer alan kimse yoktur. Özellikle önder kadronun tavrı son derece kötüdür. Bu noktada Kemalizm'e rücu edecek Kadrocu grubun yanında (1927 yılında Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir parti kayıtlarını ve parti arşivini polise verecek derecede ihanet içine girmiştir) devletle işbirliği yapacak olan oldukça fazla kimlik vardır. Kıvılcımlı bu noktada militan bir ruh ve direniş efsanesidir. Ayrıca entellektüel bir dava adamıdır.

TC kuruluşu itibariyle farklı paranoyalar üzerinden kendini üretti. İmparatorluk ardılı olması ve varlığını gerçekten bir konjonktürün ve çok farklı dengelerin bir araya gelmesiyle sağlayan TC, bütün reflekslerini olağanüstülük ve totaliterlik üzerinden gösterdi. Bir anlamda siyasal toplumun inşasında her ontolojik hamle paranoya üretir ilkesi işledi. Düşman kavramı bu manada önem taşıdı. Düşman hem sürekli tehdit algısını besledi hem de varoluş çabasını ve reaksiyonerliği meşru ve sürekli kıldı. Her ulus devletin inşa süreci zaten bir anlamda düşman icat etme, ötekine göre kendini tanımlama sürecidir. Ve başından itibaren paranoid bir süreçtir. Ve bu olgu faşizmin kolektif ruhunu oluşturur. TC işçi sınıfını başından itibaren tehlikeli bir sınıf olarak gördü ve sınıf dinamiklerini açığa çıkaracak her gelişmeyi beka sorunu olarak değerlendirdi. Ve müthiş bir şiddet uyguladı. 15'lerin katliamı burjuvazinin sınıf kını ve korkusunun en çıplak görünümü oldu. Sadece TKP'nin gücünden öte 1920 ve 1930'lu yıllarda ve sonrasında yaşadığı birçok ağır operasyon devletin gerçek mana da "asabiyetini" ortaya koyar. TC'nin komünizm korkusu, Kürt korkusuyla bütünleşti. TC'nin kuruluş sürecinde Koçgiri İsyanı, Şeyh Sait İsyanı, Ağrı İsyanı, Dersim İsyanı gibi Kürt ulusal hareketinin dinamikleri açığa çıktı. TC bu isyanları büyük bir şiddetle ve kanla bastırdı. Her bir isyan katliam ve sürgünle sonuçlandı. Çıkarılan baskı yasaları toplumu devlete tabi kılan ve her düzeydeki muhalefeti boğan uygulamaların önünü açtı. Açık şiddetin yanında rafine ve sistematik asimilasyon politikalarıyla üniform bir toplum yaratma arzulanı. Devletin korporatist - faşist karakterini gösteren bu gelişmeler, her şeye rağmen beka sorunu ya da modernist düzenlemeler olarak sunulabildi.

Kıvılcımlı'nın bu süreci en iyi ifadeyle ağa, tefeci, banker sistemi ve mali oligarşinin Bismarkizmi diye değerlendirmesi ve bazen "militarist bir faşizm" ya da "Kemalizm faşizmdir" gibi daha ağır vurgular yapması son derece önemli çözümler olarak dikkat çekti. Tanım bağlamına oturuyordu. Dönemin ruhunu hiçbir yanılsamaya izin vermeden, yakalamak açısından önem taşıyordu.⁹ Burada şunu es geçmeden söylemek gerekir ki Kıvılcımlı Yol serisinde ele alınan, bazı yorumculara göre onun biricikliğini ortaya koyan

⁹ Yıllar sonra Kemalizm ve Ulusal soruna ilişkin benzer ve daha net ve ayrıştırıcı bir çözümlerini 71 Devrimcileri içinde İbrahim Kaypakkaya yapacaktır. Kıvılcımlı'nın çalışması en fazla parti kadroları arasında bir sirkülasyon olarak dolaştırılmış, yıllarca gün yüzüne çıkmamışken (çalışma ancak 1970'li yılların sonu gibi çok geç bir zamanda basılır), İbrahim Kaypakkaya hiç bir teorik ve tarihsel arka planı olmamasına karşın müthiş teorik sezgiyle ve büyük bir cüretle TC'nin bu iki ana kolunu analiz ederek, yıkıcı teorisini kurmuştur. Ve bir komünist devrimci olarak bu teoriye uygun yıkıcı bir pratik gerçekleştirmiştir.

açılımlar; Kemalizmin değerlendirilişi, Kürt sorununun ele alınışı, Ermeni sorununa ilişkin vurgular, UKKTH ilişkin düşünceler III. Enternasyonal'in dönem politikaları ve analizleriyle uyumludur ve III. Enternasyonal ve TKP yönetimi de aynı yıllarda benzer sertlikte değerlendirmeler yapmıştır.

1926 yılı bu mana da önem taşır. TKP 1926 yılında Viyana Konferansı'nı gerçekleştirir. Konferans sonrası partinin Kemalizm'e yaklaşımı sertleşir. Ve Kemalist diktatörlük vurgusu yapılarak, Kemalizm karşı devrimci bir sınıf olarak tanımlanır. Kemalist diktatörlükle savaşıma kararı alınır.¹⁰ Benzer açıklamalar III. Enternasyonal VI. Kongresi'nde de TKP delegasyonları tarafından da yapılacaktır. Aslında bu tutum Enternasyonal'in üçüncü dönem (ikinci dönemi 1922-1928 yıllarını kapsar) izlediği kapitalizme karşı "devrimci hücum" taktiğine uyumlu gelişir. Üçüncü dönem 1928- 1935 yıllarını kapsayan dönemi ifade eder.¹¹ TKP'nin sadece Kemalizm analizlerinde değil, ulusal soruna yaklaşımında da farklılıkların olduğu yıllardır bu dönem. 1925 yılında Şeyh Sait İsyanı'na sosyal şoven tutum alan parti¹² Ağrı İsyanı'nda (1930) farklı bir tutum sergiler. Kürdistan sömürge ilan edilir ve direnişin ulusal bir uyanış olduğu vurgulanır.¹³ Kıvılcımlı'nın partinin bir anlamda re-organizasyonu doğrultusunda kaleme aldığı Yol serisinde ulusal soruna bakışı, Kürdistan'ın değerlendirilişi, iki Kürt isyanının analizi TKP'yle paraleldir. Kıvılcımlı'nın hapishanede bulunmasına rağmen TKP'nin yaklaşımından haberdar olduğunu düşünebiliriz. Çalışma, sistematik yönü, stratejik ve taktik içeriğiyle dikkat çekicidir.

Kıvılcımlı çalışmada TKP'nin geçmiş dönemde ulusal soruna bakışındaki zafiyetlerine vurgu yapar,¹⁴ Klasik ulusal sorun parametrelerinden hareket eder, Stalin'in yaklaşımları yol göstericidir. Dönemde bu vurguları ifade etmekte manalıdır. Kıvılcımlı, farklı gazetelerde çıkan haberlerin arkeolojisini yaparak, vakalar üzerinden yorumlarını zenginleştirir. Önemli alt çizmeler yapar. Çalışma içinde sadece bu alt çizmeler bile kıymetlidir. Kıvılcımlı, Kürdistan'ı özel ve gizli bir sömürge olarak değerlendirir, Kemalizm'in sömürgeci bir siyaset izlediğini belirtir ve Kürdistan politikalarının uluslararası boyutuna ilişkin önemli vurgularda bulunur. Bu açılımlar son derece dikkat çekicidir. Ne var ki ulusal sorunun teorik düzlemde ortaya konulduğunda, özellikle Şeyh Sait ve Ağrı İsyanı'nın analizleri ve bu isyanlara ilişkin tutum

¹⁰ TKP Viyana Konferansı, Tüstav, 2004., İstanbul Komünist Grubundan Türkiye Komünist Partisine; 3. Cilt, Siyasi Tarih Yay., 2013.

¹¹ III. Enternasyonalin kritik dönemleri ve izlenen politikalar ve sonuçları hakkında oldukça kapsamlı analizlerin yapıldığı çalışma olarak F. Claudin, Komünist'lerden Komünist'ler'e; I-II Cilt, Belge Yay., adlı kitap dikkat çekicidir. Ayrıca W. Z. Foster, Üç Enternasyonalin Tarihi; Yazılama Yay., 2011. Çalışması Enternasyonallerin ruhunu yakalamak ve 1848- 1955 arasındaki tüm devrimci salınım ve oluşumların dinamiklerini izlemek açısından özel bir çalışmadır.

¹² Ömer Ağın, Kürtler Kemalizm ve TKP; Versus Yayınları, 2006., Fevzi Karadeniz, Komünist Partisi Yayınlarında Kürtler, Belge Yayınları, 2018.

¹³ Fevzi Karadeniz, age. Emin Karaca, Ağrı Eteklerinde İsyan; Pusula, 2013.

¹⁴ H. Kıvılcımlı, İhtiyat Kuvvet: Milliyet(Şark); Yol Yayınları, 1979.

alışta somutlanan ilerlemeci, modernist ve indirgemeci eğilimler göze batıcıdır.¹⁵

Kıvılcımlı özellikle Kürt sorununa pratik tavır alışını önemser. Kürt halkıyla stratejik ilişki kurmanın önemi üzerinde durur. Ayrıca Sovyetler Birliği'nden esinlenerek bağımsız bir çevre komünist partinin, Kürdistan Komünist Partisi'nin kurulmasını savunur. Özellikle bu yaklaşım son derece önemlidir. Ulusal mücadelenin seyri, ulusal enerjiyle sınıfsal enerjinin rezonansını sağlamak açısından dönemin hatta yakın dönemin ileri ve öngörülü bir argümantasyonu kabul edilebilir. Ayrıca Kürdistan tanımı üzerinde ısrarla durması ve Kürdistan'ın sürekli bir savaş rejimiyle yönetilmesinin altını çizmesi ve buna karşı gerilla hareketine vurgu yapması son derece önemlidir. Kendisinin de dâhil olduğu TKP'nin sadece Batı'da bildiri dağıtmak gibi bir politik performansının olmasını eleştirir. Ve ulusal sorunla devrimin imkânının içiçe geçtiği vurgusu çarpıcı bir açılandır.¹⁶ Bu yönleriyle Kıvılcımlı partiye göre daha sistemli ve katmanlı bir yaklaşım gösterir. Ama analizlerinin bütünü TKP'nin dönem analizleriyle uyumludur. Unutmadan belirtelim III. Enternasyonal'in dönemdeki ulusal sorun analizlerinde de benzer yaklaşımlar görülür.

Dr Hikmet Kıvılcımlı

TKP ulusal soruna ilişkin konjonktürel olarak gösterdiği performans yanında, Kemalist diktatörlüğe karşı savaş taktiğine geçse de bunun hiç bir somut karşılığı olmayacaktır. Örgütsel olarak hem etkisiz bir güç olması, hem de mobilize edecek bir kadro ve ilişki dinamiğinin bulunmayışı çarpıcıdır. Bu objektif durum TKP'yi politik hat değişimine rağmen sadece söylem düzeyinde kalmasına yol açacaktır. Kıvılcımlı'nın cezaevinde olması ve Yol serisinde ortaya konulan düşüncelerinin TKP tarafından "görülmemesi" çalışmanın bir nevi çok uzun süre "yok kabul edilmesine" yol açmıştır. Yok kabul edilmesinde Kıvılcımlı'nın daha sonraki pratik tutumu ve çalışmayı gün yüzüne çıkarmamasındaki tercihlerinin de belirleyici rolü vardır. Özellikle 1960'ların ortasından sonra son derece ayrıştırıcı bir içeriğe bürünen ulusal soruna yaklaşım ve Kemalizm'e ilişkin Yol'daki temel vurgular Kıvılcımlı'nın tarihsel bir inisiyatif kaçırmamasını, kaybetmesini beraberinde getirecektir. Tabii ki burada Kıvılcımlı'nın Kemalizm'e ilişkin fikirlerindeki farklılaşmaların ve orduya yüklediği mananın da etkisi vardır. Hatta Kıvılcımlı bir anlamda tercihini böyle yapmıştır dersek abartılı bir izah olmaz.

¹⁵ H. Kıvılcımlı, İhtiyat Kuvvet: Milliyet(Şark); Yol Yayınları, 1979.

¹⁶ H. Kıvılcımlı, İhtiyat Kuvvet: Milliyet(Şark); Yol Yayınları, 1979.

Ne var ki III. Enternasyonal ve Sovyetler Birliği bir müddet sonra tam tersi şeyleri savunabilmiştir. Asla enternasyonal mahiyette olmayan, reel politiğin ihtiyacına uygun bir şekilde ileri sürülen bu politikalar sosyal şoven, burjuva milliyetçiliğini göklere çıkaran bir içeriğe bürünebilmiştir. TKP'de bir seksiyon olarak III. Enternasyonal'e uyumlu hareket etmiş, politikalarını hızla değiştirmiştir. Bu dönüşümleri çıplak bir şekilde Kemalizm'e yaklaşımda, ulusal soruna bakışında ve özellikle Şeyh Sait İsyanı'nı ele alışındaki sosyal şoven politikalarında, Ermeni sorununu (Ermeni kökenli önemli kadroları olmasına karşın) yok saymasında, Osmanlı topraklarında ilk sosyalist dinamiği oluşturan ağırlıkta Ermeni, Rum, Yahudi kökenli devrimci sosyalistlerle ontolojik ve tarihsel bağların kurulmamasında ve koparılmasında görebiliriz. Ayrıca Kemalizm'e en sert eleştirilerin yapıldığı koşullarda bile eleştirilerin yalnızca söylemde kalması ve TKP'nin politik hareketsizliği, pratik olarak felç durumu dikkat çekicidir. Bu durum uzun yıllar devam edecek ve bir politik tarz haline gelecektir. Kıvılcımlı'da bir TKP militanı olarak cezaevi öncesi ve cezaevi yıllarından sonra bu tutumdan azade değildir. İleriki sayfalarda Kıvılcımlı'nın politik-pratik duruşunu analiz ederken bu yön ve etkileri üzerinde özel olarak durulacaktır.

Kıvılcımlı'nın 1930'ların ilk yıllarında Tarih Tezi üzerinde yoğunlaşmaya başladığını kabul edersek, Kıvılcımlı'nın uzun yılları kapsayan cezaevi yaşamıyla birlikte, dışarda kaldığı dönemde politik faaliyetlerini belirleyen, politik-pratik adımlarını yönlendiren, Türkiye'nin değişen sarsıcı siyasal momentlerinde aldığı politik tavır ve analizlerini etkileyen ya da başka bir ifadeyle yaşamının sonuna kadar politik duruşunu meydana getiren olgu kendi kurduğu Tarih Tezi'dir. Tarih Tezi'ni oluşturan parametreler Kıvılcımlı'nın her politik adımına ve analizine sinmiş, içselleşmiş bir olgu olarak karşımıza çıkar. Kıvılcımlı'da alakasız gibi görülen politik-pratik yönelim ya da analiz üzerine bir arkeoloji yaptığınızda karşınıza Tarih Tezi çıkar. Aslında bu söylediklerimizi Kıvılcımlı kendi ağzından farklı bir şekilde ifade etmektedir. Tezin ana eksen ve parametreleri üzerinde ileride detaylı bir şekilde duracağız. Burada tezi de analiz etmemize yarayacak ve tezin içeriğinin somut ve anlaşılır olmasını sağlayacak ya da tezin aktüel sınıf mücadelesine uygulandığında ne gibi sonuçların çıktığını görmemiz açısından bazı kritik dönemler ve dönemlere ilişkin Kıvılcımlı'nın yaklaşımlarını inceleyeceğiz. Bu bize bir başka anlamda tezin Marksizm'le kurduğu ilişkiyi ya da Marksizm ve Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi arasındaki bağı analiz etmemizi kolaylaştıracaktır.

◆ ◆ ◆

SINIFLAR MÜCADELESİNDE MOMENTLER VE TARİH TEZİ'NİN SOMUTLANIŞI

Kıvılcımlı için cezaevleri gerçekten “kızıl bir profesör” olmak için yoğun teorik çalışmalar yaptığı alana dönüştü. Ağır işkencelere uğrayan Kıvılcımlı, bu sınavlardan her seferinde bir devrimci komüniste yakışan tarzda alınını aklıyla çıktı. Türkiye devrimci geleneğinde özellikle önder kadroların polis tavrı son derece negatiftir. 1930’lardan başlayan bu eğilim, 1970’te devam etmiş ve özellikle 1980’de ifrata varmıştır. Ve halen sürmektedir. Malesef devlet ve karşı devrime sistemli direniş geleneğiyle yanıt verilememiştir. Şiddet sadece örgütsel ilişkileri çözücü bir işlev görmemiş, iradesi kırılan devrimci hareketin büyük bir kısmının sistem içileşmesinin önünü açmıştır. Ayrıca moral değerlerin erozyonu, kafa tutma ve ihtilalci ruhun aşınması kaçınılmaz olmuştur. Bu genel tabloyu bozan Kıvılcımlı ve İbrahim Kaypakkaya gibi önder kimlikler ve ağırlıkta alt kadrolar ve direniş geleneği yaratmış bir iki yapı bulunmaktadır.

Kıvılcımlı bir ezber bozucu olarak yüksek bir moralle girdiği cezaevlerini analitik çalışma yaptığı mekâna çevirdi. Teorik çalışmalardaki ısrarı, metaneti, her şeye rağmen yapabildiği son derece kıymetli ve takdire şayandır. Kendi deyimiyle bir derviş ve şövalye ruhuyla hareket etti. Hiçbir şekilde çalışmalarını etkileyecek demoralizasyon içine girmedi. 1923 yılında partili olan Kıvılcımlı, anlaşıldığı kadar (kendisi ancak ölümüne doğru, 1970’lerin başında net olarak anlasa da) 1935’lerde partiden atılmasına karşın (1928 ve 1929 yılında TKP iki operasyon yedi. 1929’da Kıvılcımlı, İsmail Bilen ve Hüsamettin Özdoğu’yla birlikte merkez komitesi olarak tutuklanan 34 kişi arasındaydı.¹⁷ Bu süreçten sonra Kıvılcımlı’nın politik kumpaslarla partiden uzaklaştırıldığı anlaşılıyor) yani hep yalnız ve “canavarla”, yani devletle tek başına savaşmasına rağmen ayakta kaldı ve üretmeye devam etti.

Dr Hikmet Kıvılcımlı

¹⁷ Muhsin Salihoğlu, “1920’den Günümüze TKP”, Ürün Sosyalist Dergi; Sayı: 15, Ekim 2003.

Kıvılcımlı dışarıda olduğu dönemlerde politik aktivitesini sürdürdü ve politik müdahalelerde bulundu. Türkiye yakın siyasi tarihinin kritik momentlerini analiz etti ve politik pozisyonlar aldı. Tarih Tezi, Tarih Devrim Sosyalizm adıyla 1965 yılında basıldı. Ne var ki bütün bu süreçte Tarih Tezi Kıvılcımlı'ya yol gösterici oldu. Tez Kıvılcımlı'nın politika yapma biçimine, söylemine, politik tutumuna, hatta jargonuna yansdı.

En başta şunu belirtmekte yarar var. Kıvılcımlı toplam 22,5 yıl cezaevinde kaldı. 1929 operasyonundan sonra 4,5 yıl cezaevinde yattı. 1938 yılında tekrar Nazım Hikmet'le Donanma Davası'nda tutuklandı, bu sefer 12 yıl cezaevinde tutuldu. Bu cezaevi süreçlerinin aralarında ve sonrasında Kıvılcımlı sınıflar mücadelesi içinde küçük ısrarlı ve sebatkâr bir faaliyet, örneğin bir fabrika çalışması ya da işçi örgütlenmesi gibi bir çaba içine girmedi. Aslında bu yön dönemin ve TKP'nin politika yapma ve çalışma tarzıyla uyumluydu. TKP tarihi boyunca bir iki küçük işçi çalışmasından öte örgütsel şekillenmesini aydınlar üzerinden yürüttü ve sekt bir yapı olarak kalmada ısrar etti. Zaten 1937'de Komintern 'nin isteği doğrultusunda Kemalist iktidara karşı mücadeleyi durduran ve legale çıkan hatta CHP içinde çalışmayı öneren desantralizasyon kararları yapıyı felç edici etkiler yarattı. Örgütsel olarak likidasyon anlamına geldi. Darlık ve sınıflar mücadelesine müdahaleden uzak garip bir gizlilik partiyi çürütücü noktaya getirdi. Etkilerini 1960'ların sonuna kadar gösterdi.

Yine TKP'nin farklı yönetimlerinde gördüğümüz hatta TKP'nin 1920 sonrası ontolojisini belirleyen şey en fazla yatay sınıf savaşları içinde tutum ve tavır alma şeklinde oldu. Bu tutum, dönemin sınıf savaşlarının ritmiyle açıklanacak bir durum değildir. Sovyetlerin enternasyonalizmden uzaklaşması ve büyük devlet politikası izlemesi yanında ve bu politikaların uluslararası mahiyet kazandırıldığı III. Enternasyonal politikalarıyla yakından ilişkiliydi. Aynı zamanda partinin de bir Bolşevik damarının ve ısrarının olmadığını gösteriyordu.

Başta proletarya olmak üzere alt sınıfların politik ve programatik olarak etki kuramadığı ya da inisiyatif sağlayamadığı koşullarda, sınıf mücadelesinin seyri yanılmalı olarak, ağırlıkta yatay eksende, egemen kliklerin kendi içinde ve tavır alışlarında seyrediyor kanısı yaratır. Bazen bu konjonktürel olgu öne çıkabilir. Ama devrimci, komünist bir parti bu koşullarda bile sınıfsal antagonizma içinde ısrarla yer alma ve taraf olmakla manasını bulur. Bu tutum ve yaklaşım ontolojik mahiyet taşır. TKP tarihi boyunca bunu yapmamıştır. İlerleme ve modernizmle özdeşleştirdiği başka bir ifadeyle kapitalizm geliştiren, feodal kalıntıları tasfiye eden, bu gelişmeye bağlı olarak ironik bir şekilde sınıfın tarihsel rolünü açığa çıkaran bir "devrimci güç" olarak gördüğü Kemalizm'den yana taraf olmuş, devlet içindeki güç ve fraksiyon savaşları içinde taraf olma ısrarını sürdürmüştür.

Kıvılcımlı'nın politik tercihleri ve yaklaşımları da benzer mahiyettedir. Sınıf içinde ısrarlı çalışmak ve Bolşevik tarzı örmek ve biriktirmek yerine, egemen klikler arasında çelişki ve çatışkılarda rol almaya çalışan, uluslararası kapitalist

iş bölümüne bağlı yeni konumlanmalar üzerinden tercihlerini belirleyen ve hep büyük politikalar ve “yönlendirmeler” yapma ihtiyacı duyan bir tutum sergilemiştir. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi II. Enternasyonal’in çizgisi olan ve Ekim Devrimi’nden kısa bir müddet sonra Sovyetlerin yaklaşımı şeklinde biçimlenen (ileride Sovyet Marksizmi olarak tanımlanan) anlayış ilerlemeci ve pozitivizmle malul bir Marksizm anlayışını koşullar. Pozitivizm ya da yeni pozitivizm bilimle gerçeklik arasındaki bağı bozup, kopardığı gibi gerçeklikle devrim arasındaki bağı da koparır. Kıvılcımlı böylesine bir siyasal ortam ve kültür içinde yetişmiş, böylesi bir Marksizm algılayışının hâkim olduğu konjonktürde politika yapmış, teorik çalışmalarını da aynı ortamda gerçekleştirmiştir. En başta Ekim Devrimi’ni büyüdü atmosferi sürmekte, SBKP yüksek saygı görmekte ve tartışılmaz otorite olarak kabul edilmektedir. İkincisi Tarih Tezi’nin aktüel biçim alışları böylesi bir politik yaklaşım ve analizleri koşullamıştır. Aynı Tarih Tezi ne yazık ki Kıvılcımlı’yı bütün sınıf ve finans kapital vurgusuna (antagonizmanın taraflarını görmesine ve alt çizmesine rağmen) ısrarlı bir Bolşevik çalışmadan, mütevazı ama militan sınıf ve fabrika çalışmalarından (bu çalışmayı gerçekten çok mütevazı ama bir politik duruşu ortaya koyan boyutuyla dar anlamda ve ciddi örgütsel bir yapıyı inşa etmek anlamında geniş manada kullanıyorum) uzak tutmuştur. Çünkü gerçekten Tarih Tezi’nin esasları, ana aksları, temel parametreleri Kıvılcımlı’nın yönelimlerini ve tercihlerini belirlemiştir. Herkesin farkında olduğu gibi bu yönelimler sadece taktik manevralar değil, tabii ki o da vardır ama o bile sorunludur, stratejik eğilimleri ihtiva eder. Bu negatif tutum alışlar bir defalık yaşanan istisna değil, istikrarlı hatta iyi düşünülmüş bir politik ve kuramsal yaklaşım ve politika yapma tarzı olarak karşımıza çıkar. Kıvılcımlı tam anlamıyla kendi tercihleriyle yol yürümüştür.

Aşağıda öne çıkan ve bir nevi tarihsel dönemeçlere ilişkin bahsettiğimiz tavrını analiz edeceğiz. Çünkü belirttiklerimiz yanında Kıvılcımlı egemen klikler arasında yaşanan hemen hemen her kırılmaya ya da devletin gündeme taşıdığı önemli tartışmalara taktik adıyla kendi çapında, yazarak, broşürler çıkararak, taslaklar hazırlayarak “müdahale” etmiştir.

İlk vurgumuz belki DP ve DP iktidarına bakış ve yaklaşım olabilir. Özellikle 1946-1950 arası; DP ve CHP arasında yaşanan çelişkilerle ve egemen kliklerin örgütlenme ve kitlesel bağ kurma uğraşı içinde geçen bir dönem olarak dikkat çekti. İtalyan ve Alman faşizminin yenilgisi, II. Dünya Savaşı sonrası konjonktür döneme damgasını vurdu. Uluslararası konjonktürün etkisiyle ülkede politik bir tolerans havası esmeye başladı. Mahir Çayan’ın ifadesiyle bu nispi demokratik ortam özellikle 1946 Sendikacılığı diye tanımlanan sınıf açısından önemli gelişmeye yol açtı. 1946’da sendikal arayışlar bir iç dinamiğin harekete geçişini gösterdi.¹⁸ TC’nin kuruluş sürecinden sonra bir dip akıntısı gibi

¹⁸ 1946 Sendikacılığı Türkiye işçi sınıfı mücadele tarihinde özel bir momenti, arayışı ve sendikal bir patlamayı simgeler. 1960 yıllarda başında işçi sınıfının tarihsel ve toplumsal bir güç olarak ortaya çıkmasının arka planında, 1946 deneyimlerinin ve birikimlerinin ciddi bir rolü oldu. 1946 Sendikacılığı sınıf hareketinin yıllara yayılan(aşağı yukarı 100 yılı kapsayan) birikim, deneyim sıçramalı gelişimini ifade eder. Yukarıda alt çizerek TKP ve Kıvılcımlı için yıkıcı eksiklik olarak belirttiğimiz şeyin; yani sınıf içinde ısrarlı çalışmanın, biriktirmenin ve stratejik konumlanmanın ne derece önemli olduğunu ve tarihsel bir momentte bu çalışmaların taşıdığı potansiyelinin ne derece sarsıcı olabileceğini ortaya koyar. TKP’nin

gelişen yer yer grev ve direnişlerle kendini dışa vuran işçi hareketi ilk defa bu derece de yaygın ve etkili örgütsel oluşumlar yarattı. Tabiki bu gelişmede TKP kadrolarının sistematik bir şekilde yürütülmesine de sınıf içindeki çalışmalarının katkısı vardı. 1946 seçimleri yeni bir dönemin kapılarını araladı. TC Küresel konjonktüre ve kapitalist entegrasyonun ihtiyacına uygun, üst yapıda ağırlıklı yasama ve yürütme erkinde şekillenen restorasyon adımları atmaya başladı. Burada her restorasyon projesinin burjuva hegemonyasını pekiştiren ve derinleştiren bir içerik taşıdığı unutulmamadır.

Aynı dönemde sosyalistler farklı örgütlenmelerle kendilerini ifade etmeye çalıştı. Şefik Hüsnü Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) aracılığıyla legal düzeyde faaliyet yürütmeye başladı ve seçimlere hazırlık yaptı. Ayrıca 1946 yılında Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun önderliğinde Türkiye Sosyalist Partisi kuruldu. Parti Sovyetler Birliği ve III. Enternasyonal çizgisine son derece mesafeli durdu ve II. Enternasyonal'in çizgisine yakın, bu çizgiyi Kuvayı Milliyecilikle bütünleştiren, halkçı ve milli tip bir sosyalizm savunuculuğunu yaptı.¹⁹

TSEKP 1946 seçimlerinde CHP ve DP arasında bir fark olmadığını ileri sürerek, teşhir ve ajitasyon kampanyası gerçekleştirdi. Halkın seçimlerde boş oy vermesini savundu. CHP'nin Nazi rejimiyle önce temaslar kurması daha sonra özellikle 1939-1945 arasında ilişkilerin derinleşmesi ve aynı dönemde ülkede anti-komünist politikaların şiddetlenmesi, solun bir kısmının 1946

¹⁸ ...legal oluşumu olarak ortaya çıkan TSEKP sınıf içinde asla stratejik mahiyet taşımayan oldukça cüzi ilişki üzerinden, sürece müdahale etmiş ve yüksek performans göstermiştir. 1946 sonrası bir dizi sendika TSEKP'nin inisiyatifiyle kuruldu. Ayrıca TSP'nin performansı da son derece dikkat çekicidir. İki yapıda dönemin sendikal stratejileri üzerine teorik çalışmalar yapmış, hatta sendikal yönelimleri belirleyecek pratik tavırlar içine girmiştir. Daha geniş bilgi için Volkan Yaraşır, Kolektif Aksiyon; Ekmek ve Onur Derneği, 2020. Ayrıca 1946 Sendikacılığı için bakınız; Aziz Çelik, Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık; İletişim Yayınları, 2010, Ahmet Makal, Ameleden İşçiye; Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları; İletişim Yayınları, 2018

¹⁹ TSP deneyimi ve Esat Adil Müstecaplıoğlu ilginç bir kişiliktir. Kendisi bürokrat ve hukukçudur. TSP en başta 1946 Sendikacılığı'nda önemli roller üstlendi. Dönemin sendikal çalışmalarının bir kanadı eski TKP merkez komitesi üyesi Hüsamettin Özdoğu ve eski TKP militanı Mustafa Börklüce'nin önderliğinde örgütlendi. İkisi de TSP'li olan Özdoğu ve Börklüce hem teorik hem de pratik adımlar attılar. İkisinin önderliğinde meslek kolu esasına dayanan (daha sonra Türk-İş tarafından milli tip sendikacılık olarak adlandırılacak) sendikalar kurdular. Diğer sendikal eğilim TSEKP eksenli kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği gibi (bölgesel) sendika birlikleri oldu. Müstecaplıoğlu, kurduğu parti ve faaliyetlerinden dolayı bir kaç kez yargılandı ve tutuklandı. Kendisi avukat olan Müstecaplıoğlu dönemde yargılanan, buna Kıvılcımlı da dâhil bir çok komünisttin davalarına gönüllü olarak baktı ve ücret almadı. Kıvılcımlı'nın kurduğu Vatan Partisi'yle sıcak ilişkiler geliştirdi. Yargılanan Vatan partililerin bir kısmının aynı şekilde avukatlığını üstlendi. Müstecaplıoğlu 1934 yılının muhteşem işçi eylemlerinden biri olan Balya'da Madencilerin "açlık yürüyüşünü" ve 17 günlük grevini örgütledi. 1942 yılında İmralı Cezaevine müdürlük yapmaya başladı. Aynı yıllarda olası bir Nazi işgaline karşı "Sarı Mustafa(Şeyh Bedreddin'in müridi Börklüce Mustafa gönderme yaparak) gerillalarını" Mudanya dağlarında örgütlemeye girişti. Ciddi hazırlık yaptı. İleride, TSP sürecinde ilişkileri olan Mehmet Ali Aybar'ın Müstecaplıoğlu'nun düşüncelerine yakın düşünceler ileri sürmesi de ayrıca dikkat çekicidir. 1970 sonrası kuşaklarının çok tanımadığı Müstecaplıoğlu anlatan sayılı çalışmalardan biri; Emin Karaca, Unutulmuş Sosyalist; Belge Yay.,2008. Adlı çalışmadır. Ayrıca Selçuk Gürsoy, TSP deneyimi ve Müstecaplıoğlu'nun politik kimliğini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Selçuk Gürsoy, Türk Siyasal Hayatında Esat Adil Müstecaplıoğlu; İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi.

konjonktürüne ve DP'ye sıcak yaklaşmasına yol açtı. DP'nin özgürlükçü ve bir halk hareketi olduğu yönünde yorumlar yapıldı. Kıvılcımlı DP iktidarını kapitalizmi geliştirici, toprak sorununa yanıtlar üretecek bir güç olarak değerlendirdi. DP'ye, Menderes'e ve Menderes Hükümetlerine benzer perspektifle ve pre-kapitalist unsurlara karşı almasını umut ettiği tedbirleri vurgulayarak övgülerde ve temennilerde bulundu. Son derece problemli tanımlarla dönemi izah edip, kendi konumlanmasını ortaya koydu.²⁰

Dönemde ve daha sonraki yıllarda ana devrimci akımlar (büyük bir çoğunlukla) DP'yi, Kemalizm ve CHP dönemindeki kazanımlarını ortadan kaldıran bir karşı devrim özne olarak ele aldı. DP iktidarı dönemi de bir karşı devrim süreci olarak değerlendirildi. THKP-C ve THKO ve TIP'in yaklaşımları benzer içeriktedir. Bu yaklaşım özünde anakronik ve sınıflar mücadelesinin dinamiklerini es geçen, Kemalizm'e yüklenen devrimci ve ilerici misyonla bağlantılı bir yorumdur. DP'ye yüklenen olumlu yaklaşımlar ise ilerlemeci ve kapitalizmi geliştirici yönlerine vurgu yapmaktadır. Kıvılcımlı'nın 1970'lerde reddettiği, ironi yaptığı söylediği şeyde bu yöndeki kendi açıklamalarıdır.

Kıvılcımlı Yol serisinin en önemli çalışmalarından bir olan Legaliteyi İstismar taktiğine uygun bir adımı Vatan Partisi'ni kurarak yaptı. Kıvılcımlı Sultanahmet, Çankırı ve uzun yıllarını geçirdiği Kırşehir Cezaevi'nde 12 yıl yatarak, 1950 yılında (yazdığı geniş bir külliyatla) dışarı çıktı.²¹ Hemen yeni konjonktüre uygun pratik faaliyetlere başladı. "İşçilerin hak ve varlığını korumak" şiarıyla 1954 yılında bir grup arkadaşıyla birlikte, Vatan Partisi'ni kurdu. Partinin programında kuruluş nedenlerini izah eden gerekçe bölümü yani Kuvayi Milliyeciliğimiz adlı metin, yukarıda belirttiğimiz vurguları güçlendirmektedir.

Programda İkinci Kuvayi Milliyeci olduklarını yazan Kıvılcımlı, İkinci Kuvayi Milliye'nin birincisinin eksikliği üzerinden iktisadi mahiyet taşıdığını belirtecekti. İktisadi mahiyette, toprak reformu ve ağır sanayi üzerinden kurgulamaktaydı. Bu argümantasyonları Menderes ve DP'nin açıklamalarıyla aynı ekseninde olduğunu vurgulayan Kıvılcımlı, Vatan Partisi'ne yönelik saldırıların ne derece manasız olduğunun altını çiziyordu. Ayrıca DP'nin politikalarındaki iyi niyetin istismar edildiğini ve DP'nin emekçi köylünün ve halkın menfaatlerini koruyan bir parti olduğu ileri sürecekti. Vatan Partisi ikinci Kuvayi Milliye seferberliğini temsil ettiğini ileri sürdü.²² Tabii bu tanımlamaların TKP tarihinin en büyük operasyonunu yediği ve geniş tutuklamaların yapıldığı (1951) koşullarda yapılması daha da düşündürücüdür. Vatan Partisi ancak 3 yıl faaliyet yürütebildi. Kitleler düzeyinde somut bir örgütlenme yaratamayan parti, 1957 seçim kampanyasında sosyalistlerin varlığını gösteren ajitasyon ve propaganda yapmasıyla dikkat çekti.

²⁰ Hikmet Kıvılcımlı, Kuvayi Milliyeciliğimiz ve II.Kuvayi Milliyeciliğimiz; Sosyal İnsan Yayınları, 2007.

²¹ Kıvılcımlı'nın o dönemdeki bazı çalışmaları polis tarafından el konulmasına ve yok edilmesine karşın Dinin ve Din tarihinin materyalist analizlerini inceleyen "Allah Peygamber Kitap" adlı çalışması yanında Tarih Tezini uygulayarak, Osmanlı toplum yapısını özgün bir şekilde analiz ettiği "Osmanlı Tarihinin Maddesi" adlı çalışma da aynı dönemin önemli çalışmalarıdır.

²² Hikmet Kıvılcımlı, age.

Vatan Partisi mitinginde tarihi Eyüpsultan konuşması, 1957

Kıvılcımlı aynı dönemde Tarih Tezi'nin ilk somut çerçevelerinden biri olan Fetih ve Medeniyet adlı kısa çalışmasını kaleme aldı. 1953 yılında (İstanbul'un fethinin 500. yılında) kaleme alınan broşür fethin Antika tarihte oturduğu bağlamı analiz etti. Çalışmanın yayınlanma nedeni, Kıvılcımlı'nın politika yapma biçimini, politik reflekslerini ve politik alana hangi saiklerle müdahale edişini gösteren verilerle yüklüdür. Kıvılcımlı bu yaklaşımlarını yaşamı boyunca sürdürmeye devam edecektir. Kıvılcımlı bu çalışmayla bir anlamda halkla politik bir ilişki kurma ve ona başka bir perspektiften dert anlatma gayreti içindedir. Çalışma, ileride atacağı benzer adımlarla birlikte, ülke de gelişen politik ya da aktüel gündeme müdahale etme çabasını gösterir. Devletin gündemde tuttuğu ve kitlelerin duyarlılık gösterdiğini düşündüğü bir konuda Kıvılcımlı, kendi mantığına göre müdahalede bulunur. Fethe yine teze uygun biçimde yüksek manalar yükler ve sahip çıkar. Kıvılcımlı bir anlamda G. Deleuze'ün kullandığı bağlamda olay kavramını (ontolojik mahiyette) kullanarak²³ fethi büyük bir olay olarak değerlendirir ve İstanbul'un fethini sadece Türklerin değil, bütün dünyayı ilgilendiren tarihi inkılaplardan biri olarak görür.²⁴ Kıvılcımlı'nın halkla kurduğu bu biraz didaktik, biraz onu bulunduğu yerden başka bir yere çekmeye çalışan ve kullandığı üslup ve diliyle ona yabancılaşmama gayreti, ondan biri olma temkinliliği aslında paradoksi biçimde onunla yani halkla sahici ilişki kuramamasına, hep sorunlu bir halin yaşanmasına yol açmıştır. Çünkü halk kavramı zaten problemlili ve çok sınıflılığını içeren bir kavramdır. Ayrıca hep arı, özünde iyi olan ve kandırılmış bir yığın değildir. Türkiye devrimci hareketinde

²³ G. Deleuze, Anlamın Mantığı; Norgunluk Yayınları, 2015.

²⁴ Hikmet Kıvılcımlı, Fetih ve Medeniyet; Sosyal İnsan Yay., 2011.

öteden beri gelen “emekçi halkımız” jargonu bu “bozulmamış”, özünde iyi olan ve bizden olan yığınlara boş bir sesleniş ifade eder. Popülizmin sol vurgularla da olsa bu topraklarda ne derece hâkim olduğunu gösterir. Ya da Hegelyen bir ifadeyle halk “kendinde iyiyi” veya devrimciliği temsil etmez. Ne var ki Kıvılcımlı’nın tüm politik pratik adımlarında gördüğümüz şey kandırılmış bu “kendinde iyiye” kendini hatırlatma, yani tarihsel özünü gösterme, dönüşün diye “bilinçlendirme” çabasıdır. Bu onun bir nevi politik tarzıdır. Bunu İstanbul’un fethi üzerine yaptığı çalışmada olduğu gibi, Eyüp Sultan Konuşması’nda da farklı bir bağlamda yapar. Biri Türklüğün tarihindeki devrimci/komün rezervlerine, diğeri ise İslam’ın içindeki benzer rezervlere vurgu yapar. Ama sesleniş hep “kendinde iyiye” sesleniştir. Bu noktada unutmadan vurgulayalım Tarih Tezi’nin spesifik olarak analiz edilecek bölümünde bu konu üzerinde detaylı bir şekilde yeniden duracağız. Eyüp Sultan Konuşması 1957 seçimlerinde Vatan Partisi’nin Eyüp’te gerçekleştirdiği açık hava toplantısında Kıvılcımlı’nın yaptığı konuşmadır. Konuşma orijinalliğine, ilkliliğine ve dine ve dindarlara bakış açısından özel bir yere sahiptir. Ve Kıvılcımlı’nın “Allah Peygamber Kitap’taki” analizlerine ya da Tarih Tezi’nin İslama ve din tarihine uygulanmasının aktüel biçimini ifade eden kısa serbest bir konuşmayı içerir. Ama yine o “kendinde iyiye” seslenilmiş ve “ ... Şimdiye kadar malesef büyük hakikatler daima küçük insanlardan uzak kalmıştır. Uzak bırakılmıştır.”²⁵ denilerek, o “küçük insanlara” yani halka büyük hakikatler açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü orada bozulmamış ama kandırılmış “iyi” durmaktadır ve onunla pedagojik bir ilişki kurularak, onu bilinçlendirip, dönüştürmek gerekir. Hakikatın gösterilmesi lazımdır. Çünkü bu hakikat kolektif aksiyonu içermektedir. Burada Kıvılcımlı benzer problemleri politik yaklaşımını samimiyetle sürdürür. Bozulmamış iyiyi saran kuşatmanın dağıtılması amaçlanır. Çünkü Kıvılcımlı’nın politik tutum alışması ve kendini konumlandırışı tamamen Tarih Tezi’nin aktüel biçim alışlarına uygundur. Teoriyle pratik iç içedir. Kıvılcımlı’nın bu politik yaklaşımlarını en küçük imkânın olanaklarını aramak olarak yorumlamak da son derece manasızdır. Kıvılcımlı büyük bir samimiyet ve tercihle bunları gerçekleştirmektedir. Ve bu politik bir tercihtir. Kıvılcımlı eleştirisinin ayrılmaz parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kıvılcımlı’nın bu politik tutumunu takip eden ya da daha belirgin olan politik rol alma uğraşı yatay sınıf savaşları içinde rol üstlenme şeklinde biçimlenir. TKP tarihi boyunca kendi politik inşasını ya da varlığını bu yön üzerinden kurmuştur. Kıvılcımlı’da da bu eğilim çok belirgindir. Kıvılcımlı kendisi açısından Tarih Tezi’nin farklı politik tezahürlere uygun olarak yatay sınıf savaşları içinde bir konumlanma arayışını ısrarla sürdürür. Bu uğraş bir yanıla egemen klikler arasında yaşanan çelişki ve çatışkılara olduğundan daha fazla mana yüklemeyi ve burjuva hegemonyasının yeniden tahsisini sağlayan konjonktürler içinde kaybolmayı koşullarken, diğer yandan sınıfsal antagonizma içinde stratejik çalışmaların ihmal edilmesine ya da gerektiği önemin verilmemesine yol açmıştır.

²⁵ Hikmet Kıvılcımlı, Eyüp Sultan Konuşması; Sosyal İnsan Yayınları, s.5, 2011.

1956 yılında hazırladığı ve müstear adla çıkardığı Anayasa Teklifi (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin gerçekleştirdiği bir anket çalışması üzerine kaleme alınmıştı) aslında bu eğilimin bir başka yansıması olarak dikkat çeker. Türkiye kapitalizmin transformasyonunu ifade eden, kapitalist entegrasyonda bir sıçramanın göstergesi olan ve buna uygun bir şekilde üst yapıda gerekli düzenlemeleri içeren 27 Mayıs darbesi de Kıvılcımlı'nın müdahale etmeye çalıştığı tarihsel momentlerden biridir. 27 Mayıs üzerine yapılan bir analiz sadece ülke özelinde yapılacak izahla sınırlı kalırsa eksik bir analizdir. Aynı tarihte İran'da Ak Devrim diye tanımlanan üst yapıda kapitalist entegrasyon ihtiyacına uygun gelişmeler yaşanır. Benzer gelişmeler bazı Latin Amerika ve Uzak Asya ülkelerinde görülür. Kısacası 1960'ların başı uluslararası düzeyde, aynı yüzyılın başında 1905- 1912 aralığında olduğu gibi özel ve yüksek bir konjonktürü ifade eder.²⁶ Sürecin böyle okunması hemen hemen Türkiye devrimci hareketinin bütününe hâkim olan 27 Mayıs'a yüklenen olumlu imajın ve ilerici misyonunun geçersizliği ortaya koyacaktır. Aynı süreç devlet, ordu ve finans kapital ilişkisinde radikal bir sıçramanın önünü açacaktır.

Kıvılcımlı 27 Mayıs'a, Tarih Tezi'nin ana akslarından biri olan Osmanlı Tarihinin Maddesi'ne dayandırdığı, deformasyona uğrasa da ya da melezleşse de kolektif aksiyon yeteneği koruyan vurucu güce yani ordunun hamlesine aleni destek verir. Kıvılcımlı, önce darbeci Cemal Gürsel'e 28 Mayıs 1960'da "İkinci Kuvay-i Milliye Gazanız kutlu olsun."²⁷ sözleriyle kutlama telgrafı çeker ve darbenin mimarı olan Milli Birlik Komitesi'ne işçi sınıfı adına iki açık mektup yazar.²⁸ Ve bunu ilginç bir şekilde Milli Birlik Komitesi'ni yönlendirmek amacıyla yapar. İkincisi işçi sınıfı adına bu adımları atar. Ve tabi ki hiçbir itibar görmez. Kıvılcımlı egemen klikler arasında taraf olma, ilişkilene, yönlendirme çabaları aslında bir yanıyla "makro" politika yapma uğraşını ifade eder. Sorunu ve çözümü bu "makro" politika üzerinden yürütmeye çalışır. Kendi mantığına göre nesnelliği zorlamak adına atılan bu ve benzeri adımlar, bir nevi Kıvılcımlı'nın nesnelliğin anaforunda ya aktüalitesi içinde kaybolmasına ya da sığlaşmasına yol açmaktadır.

Aslında tümüyle problemlili, sınıf mücadelesinin dinamiklerine gerekli önemi vermeyen, biriktirmeyen, stratejik konumlanmanın dışındaki bu tavırlar Kıvılcımlı'nın etki gücünü sınırlamaktan öte bir şey yaratmamıştır. Hatta sınıf mücadelesinin kendisi Kıvılcımlı'yı bu tercihleriyle etkisizleştirecektir. Ve bunlar daha sonra "27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi" (1970) adlı kitabında²⁹ 27 Mayıs üzerine eleştirel tutum içine girmesine karşın olur. Ayrıca bu makro politika yapma eğilimi ileri sürüldüğü gibi sınıf mücadelesinin ritminin zayıf olduğu koşullarda gerçekleştiği yönündeki vurgular, işin negatifliğini rasyonalize edemez.

²⁶ Döneme ilişkin daha geniş yorum için bakınız: Volkan Yaraşır, Kolektif Aksiyon; Ekmek ve Onur İşçi Derneği, 2020

²⁷ Hikmet Kıvılcımlı, İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz (M.B.K'ne İki Açık Mektup); Tarihsel Maddecilik Yayınları, s.6, 1965.

²⁸ Age.

²⁹ Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi; Ant Yayınları, 1970.

Ayrıca içine girilen dönemin büyük patlamalara gebe bir dönem olduğu kısa müddet sonra açığa çıkacaktı. Aslında sınıf mücadelesi içinde ısrarlı bir konumlanmanın önemli sıçramalara yol açacağı, sınıf mücadelesinin aslında bir biriktirme süreci olduğu ve tarihsel kavşak ve momentlerde büyük patlamaların yaşandığını, 1946 Sendikacılığı deneyimiyle ortaya çıkmıştı. 1946 Sendikacılığı Kıvılcımlı'nın (Donanma Davası'ndan dolayı cezaevinde olsa ve 1950 yılında cezaevinden çıksa da) bizzat etkilerini gördüğü ve deneyimlediği bir pratikti. Bu manada TSEKP ve TSP sınıfla kurduğu başarılı ilişki son derece dikkat çekicidir. Sınıf mücadelesinin yükseliş momentlerinde azda olsa dirayetli kadroların varlığı, zamanında yapılan küçük ama ön açıcı müdahaleler ve sınıf mücadelesinin nabzını yakalayan politikalar sıçramalı gelişmelere yol açabilmektedir.

Büyük işçi direnişi: 15-16 Haziran

1960'lara doğru Türkiye topraklarında, sınıf mücadelesi açısından yeni bir momente geçişin ve patlamaların olasılığı artıyordu. Marksizm ve Leninizm kısa ve konsantre bir tanımla; aslında sınıf mücadelesinin diyalektiğini analiz ederek, bu diyalektiğin katmanlarını ve iç bağlamlarını çözmek ya da daha kısa bir ifadeyle devrimin cebirini çözümlenerek, devrimin imkanını ya da aktüelliğini her koşul altında sürekli aramaktır. Bu arama eyleminin kendisi zaten devrimin cebiri üzerine bir uğraş ifade eder ve bu cebiri çözümlenme faaliyetidir. Bu arayış konjonktürel bir çaba değil, en olumsuz koşullarda bile ısrarla yapılması gerektirir. Her şeyden önce devrimin öznesi içinde stratejik konumlanmayı ve çalışmayı koşullar. Ya da sınıfsal antagonizma içinde net bir taraf olmayı zorunlu kılar. Hem de her şeye rağmen inatla ve sürekli biçimde...

Kıvılcımlı 27 Mayıs ve Milli Birlik Komitesi'yle kurduğu politik yaklaşımı, 12 Mart Faşist askeri darbesine yaklaşımında da gösterir. 1960-1970 arası

Türkiye yakın siyasal tarihinin en önemli aralığıdır. İşçi sınıfının gerçek manada toplumsal maddi bir güç olarak tarih sahnesine çıktığı, öğrenci gençlik ve yoksul köylülüğün mobilize olduğu, toplumsal mücadelenin hızla ve radikal bir şekilde geliştiği, muazzam deneyimlerin yaşandığı bir konjonktürdür. Ayrıca 1968 küresel isyan hareketi muazzam bir auro yaratmıştır. Çin Kültür Devrimi(1966- 1969) özellikle Hindistan, Nepal, Filipinler, Peru gibi çevre ülkelerde ve metropollerde sarsıcı etkiler yaratır. Entellektüel kesim ve öğrenci gençlik Kültür Devrimi'nin yarattığı atmosferle radikalleşir. Böylesi toplumsal ve sınıfsal kutuplaşmanın netleştiği yüksek konjonktürde ya da Kıvılcımlı açısından siyasal yaşamının en olgun olduğu dönemde bile "Ordu Kılıcını Attı" başlıklı yazıyı darbe sonrası kaleme alışı (16 Mart 1971) ve darbeyi bir nevi selamlaması ve "vurucu güce" ilişkin yani "Türk ordusunun devrimci geleneğini" diye tanımladığı şeyde ısrar önemli bir savruluşu ifade eder. Kıvılcımlı 1970 gibi geç bir tarihte "Türkiye tarihinde hemen her devrim, ordu tarafından yapılmıştır... Ordu, hep düzenleyici ilerici güç olmuştur ve olmaktadır" ³⁰ diyerek orduyu, finans kapital ve tefeci bezirgân sınıfların dışında yani egemen sınıfların dışında, hatta karşısında halkın yanında bir güç olarak görmektedir: "...Finans kapital, tefeci bezirgân ittifakı tezine karşı gelenekçil ileri vurucu güçlerin halkla ittifakı anti- tezi gerçekleştiriyor". ³¹

O ordu NATO'nun en etkin gücü (Türkiye'nin resmen NATO'ya kabul edilişi 1952'dir), Ortadoğu'nun NATO'su olarak biçimlenen ve bölgesel bir karşı devrimci güç olarak faaliyet yürüten CENTO'nun (1955-1959) taşıyıcı organizasyonudur. Ayrıca ülke içinde İstanbul pogromu diye anılan, 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da başta kadim halk Rumlara, Ermeni ve Yahudilere karşı imha ve yağmanın yanında sermayenin ve mülkün aktüel Türkleştirmesi ve demografik arındırma operasyonları gerçekleşmektedir.³² Ve olayların sorumlusu olarak komünistler gösterilecektir.

Dönemde bu konular ciddi bir şekilde tartışılmaktaydı. Kıvılcımlı ordu, devlet, sermaye ilişkisinin Marksist literatürdeki analizleri, özellikle Leninist analizleri bilmediğinden değil, kendi "orjinal" analizlerini, tarih tezini Türkiye orjinalitesini, gerçekliğini açıklamakta daha yetkin görmesinden yapıyordu. Yani net bir tercihi ifade etmekteydi.

Bütün bu faktörlerin yanı sıra 1960-1970 arasında sınıf mücadelesi açısından yaşanan olağanüstü gelişmeleri (fabrika işgalleri, toprak işgalleri, özyönetim deneyimleri, DİSK'in kuruluşu ve hızla yükselişi, devrimci hareketin hızlı ve etkili gelişimi, özellikle devrimci gençliğin Marksist entellektüel arayışı ve 1968 küresel isyan dalgasını ya da daha genel olarak zamanın ruhunu) ihmal

³⁰ Hikmet Kıvılcımlı, Halk Savaşının Planları; Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1970.

³¹ Age.

³² Bu konuda Nevzat Onaran'ın "Türk Nüfus Mühendisliği" (Kor Kitap,2017), Emval-i Metrüke Olayı (Belge Yayınları, 2010) adlı kitapları dikkat çekici çalışmalardır.

etmesi ve bir boyutuyla ısrarla görmeme tavrı, geçmiş reflekslerine uygun hareket edip, buradan bir politik pozisyon yakalama çabası düşündürücüdür. Ve Kıvılcımlı'nın yeni döneme ilişkin ideolojik-teorik, politik-pratik savruluşunu ortaya koymaktadır. Tabi ki bu onun yeni konjonktürde olağanüstü inisiyatifsiz kalmasının nedenlerini buralarda aramak gerekir.

ZAMANIN RUHUNU KAÇIRMAK: 1965 - 1971

1960 - 1970 arası Türkiye'nin siyasal ve toplumsal mücadeleler tarihinde son derece özel bir yere sahiptir. Sınıf mücadelesi açısından 19. yüzyılın birinci çeyreği Osmanlı-Türkiye işçi sınıfının tarih sahnesine ilk çıkış dönemi olarak ele alınabilir. 1825 ile 1960 arasına çok genel bir yorumla sınıf mücadelesinin bir biriktirme dönemi ya da mayalanma dönemi diyebiliriz. Bu uzun mayalanma süreci 1960'lı yıllarda bir nevi sınıf hareketinin patlamasına yol açmıştır. Ulusal ve uluslararası konjonktürdeki gelişmelerin çakışması, sınıfsal kutuplaşmanın derinleşmesi 1960'lı yıllarda zengin sınıf mücadelesi deneyimlerini ortaya çıkarmış, sosyalizm mücadelesinin yükselişini beraberinde getirmiştir.³³

1960- 1970 arasını iki dönem olarak ele alabiliriz. Sınıf ve toplumsal mücadeleler açısından 1961 Saraçhane Mitingi'yle başlayan ilk dönem, sınıf mücadelesinde bir sıçramayı ifade etti. 1965 ve 1967 momentini de içine alacak şekilde bu dönem 1968'e kadar uzatılabilir. 1968 -1970 yılları ise toplumsal ve siyasal mücadelenin olağanüstü yükselişine ve militanlaşma dalgasına sahne olan ikinci dönem ya da muhteşem 3 yıl olarak değerlendirilebilir.

1961 Saraçhane Mitingi, yüzyılı aşan sınıf hareketindeki birikimin bir patlama şeklinde dışavurumu oldu. Eylem sadece grev ve toplu sözleşme hakkı için işçi sınıfının kitlesel bir biçimde alana çıkışı değildi. Sınıfın toplumsal ve maddi bir güç olduğunu gösteren pratik olarak dikkat çekecekti. Miting yeni bir döneme girişi simgeliyordu. Türkiye proletaryasının ana havzalarından onbinlerce işçi alana akmişti.

³³ Bu boyut ve Türkiye işçi sınıfının doğuşu, gelişimi, yarattığı deneyimler ve tarihsel momentler hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Volkan Yaraşır, Kolektif Aksiyon; Ekmek ve Onur Derneği, 2020.

1961 İşçi sınıfı ayağa kalktı: Saraçhane Mitingi

Şubat 1961'de TİP kuruldu. Ağırlıkta işçi önderleri, sendikacılar tarafından kurulan TİP içine girilen yüksek konjonktürün bir başka yansıması olarak önem taşıdı. TC'nin tehlikeli sınıf olarak değerlendirdiği ve kendi varlığını bu sınıfa karşı konumlandırma üzerinden inşa ettiği dinamik (diğeri ise Kürt ulusal dinamiğidir) yani alt sınıflar mücadelenin öznesi olarak alana çıkıyordu. TİP'in kuruluşu bu sürecin ayrılmaz ve önemli parçası olarak (parlamentar eksende de olsa) siyasal boyutunu göstermekteydi. Gelişmelerin seyri hızlı ve sarsıcı olacaktı.

Saraçhane Mitingi'ni ve TİP'i örgütleyenler kadroların çok büyük kısmının İstanbul Sendikalar Birliği'nin kadroları olması dikkat çekicidir. Sınıfın siyasallaşması ve kendi doğal önderlerini ortaya çıkarması açısından önem taşır. Ayrıca İstanbul Sendikalar Birliği'nin³⁴ 1946 Sendikacılığının somut örgütlenmelerinden biri olduğunun altı çizilmelidir. Sınıf mücadelesinin zenginliği ve üretkenliğine ve sınıf içinde çalışmanın yarattığı birikimlere ilginç bir örnektir.

³⁴ TSEKP organik bağı olan Ferit Kalmuk'un önderliğinde örgütlenen Sendika Birliklerinden biri olan İstanbul Sendikalar Birliği sendikal tarihimizde ve yakın siyasal tarihimizde önemli roller üstlendi. Başka bir ifadeyle İstanbul Sendikalar Birliği model alınarak farklı bölgelerde (16 bölgede kurulması hedeflenmesine rağmen bazı illerde istenen adımlar atılmadı) benzer sendikal birlikler örgütlendi. Bir ilde üç işkolu sendikası kurulunca bu yapılar bölgesel birlikler çatısı altında birleşmesi düşünülüyordu. Bu aşamadan sonra Bölge Sendikal Birliklerin kurulmasıyla birlikte Türkiye çapında konfederatif bir örgütlenmeye gidilecek ve bu konfederasyonun Dünya İşçileri Konfederasyonu'na bağlanması hedeflenmekteydi. Bunun yanında TSEKP iş kolu düzeyinde federasyon kurma çabaları da oldu. Bu federasyonların da 16 tane olarak kurulması düşünülüyordu. Dönem ve 1946 Sendikacılığı üzerine daha geniş bilgi için bakınız: Rasih Nuri İleri, "1946 Sendikacılığı", Gelenek, Sayı:128, Aralık 2015., Abidin Nesimi, Yılların İçinden, Nöbetçi Yay., 2008., Emin Karaca, Eski Tüfeklerin Sonbaharı, Ozan Yayıncılık,1996.

Yeni tarihsel momente geçiş diye tanımlayabileceğimiz süreç kendini hızla göstermeye başladı.

1962 yılında yapı işçileri ve işsizlerden oluşan 5000 işçinin Ankara'da Meclis'e yalın ayak yürümesi "Açların Yürüyüşü" olarak tarihe geçecekti. Bu eylemi Yapı İşçileri Sendikası (1954) örgütledi. Fukara Tahir diye anılan saygın ve gerçek bir işçi önderleri olan Tahir Öztürk bu sendikanın başkanıydı. Daha sonra adından çok söz ettirecek Yalın Ayak İsmet diye seslenen İsmet Demir de eylemi örgütleyenler arasındaydı. Eylemde reaksiyon mahiyetinde de olsa politik mesajlar verildi. Dönemin başbakanı olan İsmet İnönü'ye karşı "İnönü istifa", yine dönemin çalışma bakanı Bülent Ecevit'e yönelik "Ecevit istifa" sloganlarının başkent sokaklarında atılması iz bırakıcıydı. Birkaç yıl içinde İsmet Demir muhteşem bir işçi önderi olarak dikkat çekecekti. Demir, bu arada Kıvılcımlı'yla tanışacak ve onun iyi öğrencilerinden biri olacaktı.³⁵

1963 Kavel Direnişi ve Grevi sınıf mücadelesinde sıçramayı simgeledi. Grev hakkının 1961 Anayasası'nda bir hak olarak belirtilmesine ve yer almasına karşılık, yasal düzenlemeleri yapılmamıştı. Kavel işçileri grev hakkını, fiili bir eylemle ya da başka bir ifadeyle yasa dışı olarak yani grev yaparak elde etti. Aslında bu pratik işçi sınıfının kopara kopara hak alma geleneğini gösteriyordu. Son derece önemliydi ve sınıfın hızla nesnel ve öznel şekillenmesini ortaya koymaktaydı.

1965 Kozlu Direnişi ve Grevi kötü çalışma koşullarına karşı madencilerin isyanı oldu. İşçiler barikatlar kurarak direnişe geçti. Grevin havzaya yayılması üzerine direniş odağını dağıtmak için askeri birlikler yollandı. Askeri birliklerin direnişçi işçilere ateş etmesi üzerine iki işçi yaşamını yitirdi. Kozlu grevi sınıfın devletin ruhunu çıplak olarak görmesi ve "devlet baba" imajının ya da sınıf ve emekçi yığınlar içinde hâkim olan paternalist tahakkümün kırılmasına yol açtı. Devletin emek düşmanlığı alenileşti. Pratiğin kendisi sarsıcı ve öğretici oldu. Grev, sınıf kimliğini ve ruhunu besleyen ve şekillendiren içerik taşıdı.

1966 Paşabahçe Grevi sınıfın kendi sendikasını aramasını gösteren, Türk-İş'te somutlanan korporatist ve bürokratik sendikacılığın sınıf içinde hegemonyasını kıran bir pratik olacaktı. Grev ayrıştırıcı ve bir yandan da birleştirici bir içerik taşıdı. Korporasyon ve bürokratik blokajdan kurtulan sendikalar önce grevin örgütlenmesi ve sürdürülmesi yönünde adımlar attılar. Bu aşamada kurulan SADA- Sendikalar Arası Dayanışma komitesi etkin işler yaptı. Daha sonra SADA, DİSK'in embriyomu işlevi görecekti ve DİSK kurulacaktı. DİSK işçi sınıfının bağımsız ve birleşik bir güç olma arayışının somut ifadesiydi. DİSK, başından itibaren kavgayı örgütledi ve kavganın örgütü oldu. Bu adım sendikal alanı kuşatan bürokratik ve korporatist ablukayı dağıttı. DİSK hızla örgütlendi ve sınıfın içinde muhteşem bir imaj

³⁵ İsmet Demir ve Fukara Tahir için bakınız; İsmet Demir, Anılar Deneyler; Diyalektik Yayınları, 1980. ; Can Şafak, Morrison Yapı İşçileri; Sosyal Tarih Yayınları, 2015. ; Volkan Yaraşır, İşçi Sınıfı Mücadele Tarihinde İz Bırakanlar; Tez-Koop İş Sendikası Yayınları, 2004

kazandı. Kısacası işçi sınıfı kendi sendikasını aramış ve mücadele ve direnişin içinden kendi sendikasını inşa etmişti.

Diğer yandan özellikle 1965 yılından itibaren öğrenci gençlik hareketi dalgalı bir gelişme içine girdi. Bu gelişme ideolojik boyutta kopuşları da koşulladı. Sol Kemalizmin etkisi altında olan sosyalist öğrenciler TMGT-TMTF'dan koparak FKF-Fikir Kulüpleri Federasyonu altında örgütlenmeye başladı(1965). Bu örgütsel kopuş gençliğin, özellikle Kıvılcımlı'nın YOL serisindeki Kemalizm analizleriyle erken tanışmasıyla ciddi ideolojik kopuşun önünü açabilirdi. Burada Kıvılcımlı'nın süreci okuyamaması ve daha sonraki yıllarda Kemalizm'e ilişkin düşüncelerinin farklılaşması önem taşıdı.

Kısaca Kıvılcımlı bu sıcak pratik dönemde sessiz ve nötr kalmayı tercih etti. Çok dikkat çekici bir gelişme ise TİP'in 1965 seçimlerinde oyların yüzde 3'ünü alarak Türkiye tarihinde ilk defa TBMM'ne sosyalizmi savunan bir partiden 15 milletvekilinin girmesi oldu. Bu bütün toplumsal kesimlerde muazzam bir heyecan yarattı. Kürt ulusal hareketi 1920 ve 1939 arasında birçok isyanla ayağa kalkmasına rağmen bu isyanlar şiddetle bastırılmıştı. Hareket uzun bir dönem sessizlik, yaralarını sarma ve bir biriktirme dönemine girmişti. 1960'ların başı Kürt ulusal hareketi için de önemli bir eşik olarak dikkat çekti. Irak'ta Barzani ve Talabani önderliğinde gelişen mücadele ivmesi Kuzeyi de sarması uzun sürmedi. Kürt hareketinde arayışlar yoğunlaştı. TİP'in kuruluşu bu manada önem taşıdı. Partinin içinde aydınlar ve sendikacılarla birlikte ana birleşenlerden biri Kürt ulusal hareketinden gelen kadrolardı. Sosyalizm için mücadele bu kadroların nesnel tercihi olarak biçimleniyordu. Ulusların

Kendi Kaderlerin Tayin Hakkı ve ulusal mücadelenin sınıf ve ulus diyalektiği içinde yürütülme arayışı TİP'e yönelişin önünü açmıştı. Bu vurgular TİP'in bunları gerçekleştirip yapabilmesinden öte dönemin atmosferi ve arayışları göstermek açısından önemlidir. 1967'den itibaren Doğu Mitingleri ulusal hareketin potansiyelini ortaya koyacaktı. Aynı tarih TİP'in içindeki Kürt ulusal hareketi kökenli kadroların TİP'in dışında kalmayı tercih ettiği dönem oldu. Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) her ne kadar 1969'da kurulsun da örgütlenme süreci ve mayalanması 1965 ve özellikle 1967'ye denk gelir. 1967 bir başka boyutta yoksul köylü hareketinin Türkiye topraklarında şekillendiği dönemi simgeler. Yoksul köylülük devlet ve aşiret boyunduruğundan hızla koparak, kendi mücadelesinin öznesi olarak ortaya çıkar. Bir anlamda yer altı yolları kesişir ve tarih geri döner. 1967 Elmalı'da topraksız köylülerin mücadelesiyle, yoksul köylü hareketi dalgalı gelişme sürecine girer.

Kıvılcımlı Kürt ulusal hareketin TİP içindeki yerinin ve arayışlarının sanki farkında değilmiş gibi bir tutum sergiler. Temas kurma ve ilişkilendirme de imtina eder. Aslında Yol serisinde Kürt ulusal hareketinin analizi ve olası yönelimleri, parti ve örgütlenmeye ilişkin düşünceleri ve uzak görüşlülük olarak gerilla savaşına ilişkin çok önemli alt çizimler vardır. Bu açılımlar Kürt ulusal hareketinin kadrolarının üzerinde yoğun olarak tartıştığı, ne yapmalı? Sorusunun yakıcı olarak gündemde tutulduğu bir dönemde eksen belirleyici önemli cevaplardır. Özellikle 1967'de TİP'ten kopuş bu arayış sürecini derinleştirir. Kıvılcımlı bu dönem ve sonrasında ulusal soruna ilişkin düşüncelerini hiçbir boyutta ifade etmez. Hatta soruna ilişkin (kovuşturma olasılığı riski vb. nedenlerden dolayı) bilinçli bir şekilde nötr kalır. Kıvılcımlı'nın bu dönemde sorunu açıklayan ve analiz eden teorik ve pratik kapasitesi ulusal hareketin tüm yönelimi belirleyecek boyuttadır. Kıvılcımlı'nın göstereceği net bir politik yaklaşım, Kürt ulusal hareketi üzerinde bugüne kadar muazzam bir etki bırakacak sonuçlar doğurabilirdi. Ne var ki Kıvılcımlı Kemalizm meselesini es geçtiği gibi Kürt hareketinin arayışını da "görmez". İşçi sınıfının mücadelesindeki olağanüstü gelişmeleri ihmal eder. Yoksul köylü hareketinin mobilizasyonu üzerinde durmaz. Aslında tüm bu parametreler ve dinamikler TC'nin kuruluşu sonrasında sınıf mücadelesinde olağanüstü bir konjonktüre girildiğini, tarihsel bir momentumla geçildiğini ortaya koymaktadır. Kısaca "zamanın ruhu" net bir şekilde değişmektedir.

1920-1960 arasını belirleyen sınıf mücadelesinin ritmi radikal bir şekilde farklılaşmıştır. Çok genel bir gözlem bile küresel gelişmelerle birlikte (en başta 1959'da Küba Devrimi'nin gerçekleşmesi muhteşem bir gelişmedir. Ve ezber bozucudur. Ardından 1962 Cezayir Devrimi sarsıcı bir dinamik olarak ortaya çıkar. Cezayir şehir savaşı literatüre çok ciddi bir katkıdır)³⁶ bir tarihsel döneme, momentumla geçildiğini göstermektedir. Kıvılcımlı'nın

³⁶ Küba Devrimi üzerine dikkat çekici çalışmalardan biri Leo Huberman, Paul M. Sweezy, Küba Devrimin Anatomisi; Kalkedon Yayınları, 2019. ; adlı çalışmadır. Diğerleri ise Grineviç, Küba Devrimin Geçtiği Yol; Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1999. ; Küba Devrimi'nin ruhunu anlatan en iyi çalışmalardan biride; J. P. Sartre, Küba'yı Anlatıyor; Anadolu Yayınları, 1968 adlı kitaptır. Sömürgecilik politikalarını ve bu politikaların yarattığı yıkıcı etkiyi ve sömürge halkın mikro

geçmişe, geçmiş zamana takılması ya da geçen zamanın ruhu içinde kendini var etme uğraşı, politik ve teorik yaklaşımlarını ısrarla aynı rotada sürdürmesi düşündürücüdür. Bu ısrar yeni dönemin ihtiyaç ve yönelimleri kaçırmamasına ve fiili olarak akıp giden sınıf mücadelesinden kopmasına ve doğal olarak dönemde politik nüfuz ve aura yaratamamasına yol açacaktır. Kısacası Kıvılcımlı yeni dönemi belirleyen gelişmelerin karakteri ve nesnelliği anlamamıştır. Tersten bir tanımlamayla inatla yaptığını en doğru yaklaşım olarak görmesi, onu sınıflar mücadelesinde giderek etkisiz bir figüre dönüştürmüştür.

Kıvılcımlı'nın yeni momentin ilk dönemindeki çalışmalarına kısaca baktığımızda yukarıda yaptığımız yorum güçlenmektedir. Kıvılcımlı 1960'ların başından 1967 yılına kadar bir dizi kitap yayınlar. 1960 yılında Milli Birlik Komitesi'ne feyz vermek ya da "yönlendirmek" için yazdığı açık mektupları kitaplaştırır, II. Kuvayı Milliyeciliğimiz adıyla basar. 1965 yılında Tarihsel Maddecilik Yayınlarını kurar ve Yol serinin içinde bulunan çalışmayı geliştirip Türkiye'de Kapitalizm Gelişimi (1965), üzerinde 30 yılın üzerinde yoğunlaştığı tarih tezini içeren Tarih Devrim Sosyalizm (1965) ve tarih tezinin somutlandığı İlkel Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş (1965), Karl Marx'ın Özel Dünyası (1966), Türkçe'nin Üreme Yolları ve Dil Devrimciliğimiz (1966) adlı kitaplarını çıkarır. Ayrıca "Sosyalizm ve Devletçiliğimiz"(1962) gibi makaleleri yayınlar. Tabi ki özellikle tarih tezini kapsayan çalışma son derece kıymetli ve önemli bir çalışmadır. Ne var ki bu çalışma dâhil dönemde kaleme aldığı diğer çalışmalar olağanüstü bir döneme geçişi ya da yüksek bir konjonktüre girildiği ifade etmekten öte kendi açılımla sınıf mücadelesinin ritminin zayıf olarak seyrettiği ve bu momente uygun teorik ağırlıklı ve "aydınlatma" içeriklidir.

Kıvılcımlı bir "durgunluk" dönemine ilişkin faaliyet yürütür. Tabi ki teorik çaba ve savaş son derece manalıdır. Bu çabanın sınıf mücadelesinin ritmiyle bütünleşme ve dönemin ritmine ve ihtiyaçlarına uygun bir mahiyet taşıması muazzam sonuçlar doğurabilirdi. Bu aynı zamanda Kıvılcımlı'nın var olan sınıf dinamiklerini görmesi, onunla bütünleşme çabası ve dönemin siyasi oluşum ve kadrolarının ihtiyaçlarına uygun dil, jargon, söylem dâhil ileri süreceği argümanları belirleyecekti. Salt teorik bir uğraşla sınırlı faaliyet bir anlamda gerçekliğin farklı okunmasıyla ve bu okumaya bağlı bir konumlanmayla ilgili durumdur.

Kıvılcımlı'nın pratisyen yanı ortadayken böylesi duruş içinde olması nesnel tercihidir. Dönemin sistemden kopuşun iki ana yönelimi olan Kemalizm ve ulusal soruna ilişkin tercihlilik olarak hiçbir açıklama yapmaması düşündürücüdür. Ayrıca teorik çalışmaları malesef çok dar bir çevrede dikkat çekmiştir. Kıvılcımlı 1960 öncesi politika yapma biçimini ve "kendinde iyiye",

...dinamiklerle beslenerek ve ruhlarını silahlandırarak ayağa kalkışını ve katarsis sürecini anlatan Cezayir üzerine muhteşem çalışma Fanon'un çalışmasıdır. Fanon, Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi; Pınar Yayınları, 2009. Ayrıca yapım yılı 1966 olan, yönetmenliğini Gillo Pontecorvo'nun gerçekleştirdiği Cezayir Bağımsızlık Savaşı hem politik sinema açısından ve hem de Cezayir Devrimi'nin bir dönemine ve yürütülen savaşın boyutlarını ortaya koyması itibarıyla son derece çarpıcı bir filmidir.

halka, kitlelere seslenme tarzı, üslubu ve pratiğini değiştirmeden, hatta buna imtina göstererek, sürdürmeye devam eder. Yeni süreçte bu duruş ve tavırlarıyla zamanın ruhu içinde kaybolan Kıvılcımlı, hemen hemen hiçbir politik etki alanı yaratamadan oldukça sınırlı ilişkiler içinde sıkışıp kalır. Aynı dönemde teorik ve pratik olarak Kıvılcımlı'yla kıyaslanamayacak eski kuşak bir kimlik olan Mehmet Ali Aybar'ın özellikle pratik müdahale ve örgütlenme çabalarıyla öne çıkması sınıflar mücadelesinin zenginliğinin ve zenginlikle bir düzeyde temasın ne derece etkili olabileceğine iyi bir örnektir.³⁷ Özellikle 1968- 1970 yıllarını kapsayan sınıf savaşları açısından olağanüstü 3 yıl, Kıvılcımlı'nın zamanın ruhu içinde kaybolmasını ve sınıflar mücadelesi içinde etkisizleşmesini somutlaştırdı.

1968 yılı hem dünya hem de Türkiye açısından son derece sarsıcı döneme girişi simgeledi. İşçi hareketi nesnel olarak anti-kapitalist kopuş mahiyeti taşıyan fabrika işgal eylemleriyle giderek militanlaştı. Fabrika işgal eylemi işçi sınıfının kapitalist sistemin ruhu olan özel mülkün geçici ilgası anlamına gelir. İşgal bir nevi sistemin gerçek manada acıyan yerine vurma eylemidir. Marx'ın metaforuyla vampirin kalbine hançer sokmadır. İlk işgal eylemi 1967 yılında bir gemicilik işletmesi olan Türker şirketine ait Cartex- 1 adlı tankerin işçiler tarafından işgal edilmesi ve tankerin boşaltma işlemini engellemeleri ve şirket sorumlularını tankerden fiilen kovmalarıyla gerçekleşti. Fakat mahiyet ve boyut olarak en etkili fabrika işgali 1968'de gerçekleşen Derby işgali oldu. Fabrika işgal eylemleri 1969 yılında yaygınlaştı. Önce Singer işgaliyle yıl açıldı (Ocak 1969), Sungurlar Fabrika işgali yılın ruhunu bir nevi belirledi. Haziran ayı içinde Horoz Çivi işgaliyle işgal pratikleri yayılma eğilimi gösterdi. Ve ardından görkemli Demir Döküm işgali yaşandı.

Demir Döküm işgalle birlikte önce yüzlerce polis tarafından, polis yetersiz kalınca ordu devreye girerek, 4000 jandarma, tanklar ve zırhlı araçlarla kuşatıldı. İşçilerle güvenlik güçleri arasında saatler süren çatışmalar yaşandı. İşçiler birkaç kez saldırıları püskürttü. Sonunda tank ve zırhlı araçların yardımı ve binlerce jandarmanın müdahalesiyle işgal kırıldı. Demir Döküm işçilerinin devlet denilen kapitalist makinanın ve bu makinanın çıplak işlevini ve sermayeyle organik ilişkisini görmesi ve kavramasına yol açtı. Demir Döküm işgaliyle aynı ay içinde (Ağustos 1969) proletaryanın başşehri ya da Türkiye'nin Petrograd'ı olan İstanbul'da sınıf açısından en sıcak aylar yaşandı.

³⁷ Marksizm üzerine kuramsal çalışmaları da olan Mehmet Ali Aybar yaşamın sonuna kadar bir dava insanı ve sosyalist olarak kaldı. Bir aydın olarak işçi sınıfına davasını her şart altında sürdürdü. Aybar kuramsal çalışmalarına özgün yorumlarda kattı: "Güleryüzlü Sosyalizm" anlayışı ve Lenin'in düşüncelerine ve Leninist örgütlenmeyi eleştiren yaklaşımları dikkat çekti. Marksist çevrelerden sert eleştiriler aldı. Aybar, 1961-69 arasında TİP Genel Başkanlığı yaptı. 1971 yılında TİP'ten ayrıldı. Daha sonra Sovyet Marksizmin eleştirisi üzerinden sosyalist demokrasi vurgusuyla SDP-Sosyalist Devrim Partisi'ni kurdu(1975). Aybar, partinin genel başkanlığını yürüttü. Aybar'ın düşünceleri ve özellikle TİP dönemi pratiği hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Uğur Mumcu, Mehmet Ali Aybar'la Söyleşi Sosyalizm ve Bağımsızlık; UM:AG,2020. ; M. A. Aybar, Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler; İletişim Yayınları,2002 ; Barış Ünlü, Mehmet Ali Aybar, İletişim Yayınları, 2002., Türkiyeli Bir Sosyalist Mehmet Ali Aybar; Belge Yay., 2017.

Gamak işgali (Aralık 1969), Demir Döküm pratiğini bir adım ileri taşıdı. Finans kapital ve kapitalist devletin sınıf kını alenileşti. Polisin işgalci işçilere saldırısı sonucu bir işçi (Şerif Aygün) yaşamını kaybetti, 4 işçi yaralandı. Fabrika işgalleri ağırlıkta sarı, korporatist ve gangaster sendikacılıktan bir kopuşu ifade eden sendika değiştirme ve DİSK- Maden-İş'e geçiş şeklinde meydana gelse de hızla yıkıcı bir öfke patlamasına dönüşmüş, küçük Putilov'lar olarak tüm çevreyi, havzayı, gecekondu semtini harekete geçirecek etki yaratmıştı. Dönemdeki kır-kent göçü ve onun yarattığı kent sosyolojisi kendisi de işçi, işsiz ve yoksul olan gecekondu halkını ve o halkın Kıvılcımlı'nın tarih tezinin en önemli kavram matrisini oluşturan ve ne yazık ki Kıvılcımlı tarafından tezde sadece vurgulanıp geçilen, halkların rüyalarında, masallarında, imgelerinde, hayallerinde, umutlarında, günlük ritüellerinde, simgelerinde, inançlarında kolektif bilinçaltılarında komün rezervlerini harekete geçirmiş, devlete ve güce karşı kolektif hareket etme ve kolektif duruş gösterme yeteneklerini açığa çıkarmıştı. Fabrika işgal eylemleri yanında dönemde yoğun grevler ve sert direnişler yaşanmış özellikle Alibeyköy, Silahtarağa, Topkapı, Eyüp, Haliç bölgesi işçi sınıfının savaş cephesine dönüşmüştü İstanbul'da sınıf mücadelesinin içinde öne çıkan bu semtler ağırlıkta metal sektöründe gelişen eylemlere sahne olur. Metal, metalürji sektörü öne çıkar. Metal işçileri katalizör işlevi görür.

Maden işçileri Alpagut isyanını(1969) örnek alıyor

1969 Alpagut işgali ve özyönetim deneyimi Türkiye işçi sınıfı tarihinde az sayıda gerçekleşen özyönetim deneyimlerinden biridir. 786 işçi 34 gün süren özyönetim pratiğiyle hem üretir hem de işyerini yönetir. Kurdukları işçi konseyleri aracılığıyla kolektif inisiyatiflerini hayata geçirir. Spontane bir biçimde gerçekleşen ve sınıfın muhteşem yaratıcılığını gösteren bu pratik daha küçük ölçekli Günterm kazan fabrikasındaki patronsuz üretim pratiğiyle taçlanır(1970). Aslında işçi sınıfı bu eylemlerle pratik olarak nasıl bir dünya isteğini ortaya koyuyordu. Ve eylemler hızlı bir şekilde, militan bir ruhun işçi sınıfını sardığını, sermaye ve devlet ilişkisini pratik bir biçimde gördüğünü ortaya koymaktaydı. Bu eylem ve direniş dalgası sınıfın hızla içine girdiği, nesnel ve öznel şekilleniş sürecini göstermekteydi.³⁸

Bu birikimler bir anti-kapitalist ayaklanma olan, 15- 16 Haziran 1970'i yaratacağı. 15- 16 Haziran yukarıda kısaca değindiğimiz birikimler üzerinden şekillendi. Bu birikim süreci yavaş, giderek militanlaşan ve sınıfın çok boyutlu zenginliğini açığa çıkaran özellikler taşıdı. Bir anlamda sınıf birkaç yıla sığan ama arkasında uzun yılların bulunduğu, yeraltı nehirlerinin beslediği pratiklerle yaparak, öğrendi; öğrenerek yaptı. Kendi otonomisinden güç alarak gelişti. Sınıf savaşları bu otonomiye besledi. En durağan, en sessiz dönemlerinde bile yer altı nehri akmasını sürdürdü. Bir yer altı kaynağı gibi sınıfın reflekslerini geliştirdi. Ruhunu ve düşünüşünü etkiledi. Sınıfsal antagonizmanın tarafı ve aktif bir öznesi olarak kavga devamlı harlandı. 15- 16 Haziran'da gerçekleşen büyük patlamanın tarihsel arka planını bazen örtük, bazen küçük kıvılcıklar olarak kendini gösteren ama sürekli devam eden bu kavgada aramak gerekir. Sınıfın durgun olduğu dönemlerde, sınıf mücadelesinin yavaş seyrettiği dönemlerde genellikle sınıftan kaçışların ve stratejik alandan uzaklaşmanın nedeni sınıf mücadelesinin bu iç diyalektiğinin ve ritminin görülmemesi ve reel politik tutum alışların çok daha belirleyici olmasındandır. Her şey önce sınıf mücadelesi bir biriktirme süreci ve momentler bütünselliğidir. Bir momente takılan eğilimlerin devrimci öznenin taşıdığı yıkıcılığı görmesi ve fark etmesi çok olası değildir.

Türkiye siyasal tarihinde işçi sınıfının en genel manada alt sınıfların muazzam başkaldırısı olan 15-16 Haziran, sınıf mücadelesinde yeni bir döneme girişin ifadesi olacaktı. 15-16 Haziran ayaklanması işçi sınıfının ne derece yıkıcı bir güç olduğunu ortaya koyduğu gibi kolektif aksiyon yeteneğiyle gerçek manada anti-kapitalist kopuşu yaratabilecek tek sınıf olduğu gösteriyordu.

Sınıfın bir kapitalist makina olarak devleti çıplak bir şekilde tanıması, devletin kolluk güçlerinin niteliğini pratik olarak kavraması (bu yön Türkiye solu gibi Kıvılcımlı'nın özgün vurgularıyla analizlerine hâkim olan özellikle orduya tarihsel olarak "ilerici hatta devrimci" rol yükleme anlayışının daha 12 Mart gelmeden çöküşünü göstermekteydi. Aslında birkaç yıl önce fabrika

³⁸ Dönemin eylemlerinin analizi için bakınız; Volkan Yaraşır, Sokakta Politika, Gendaş Yayınları, 2001.

işgallerini tanklar ve askeri araçlarla kuşatan ordunun sınıfsal yaklaşımını ve sınıfın bağımsız, birleşik eylemleri karşısında ne derece rijit olabileceğini göstermişti. Orduya bu rolü yükleme aslında Marksist devlet teorisinin hiç anlaşılmadığını ve Türkiye oligarşisinin bir fraksiyonunu oluşturan silahlı bürokrasinin yarattığı popülist yanılısamanın sol üzerinde ne derece etkin ve yaygın olduğunu gösteriyordu. Bu tutum bir başka izahla Türkiye devrimci hareketinde Kemalizm'in ideolojik hegemonyasının çıplak bir yansımasıydı. Benzer yaklaşımların günümüzde de son derece etkili olması sorunun vahametini ortaya koymaktadır) son derece önemli bir gelişmedir. Finans kapital devlet ilişkisini anlaşılması sınıfın nereye vurması ve nasıl vurması gerektiğini öğreten bir içerik taşır. İki gün boyunca sınıf bunu yaptı. Sokakların fiilen işgali, fiili genel grev ve genel direniş, burjuva hukukun yerle bir edilmesi, kolluk güçleriyle açık çatışma sistemin acıyan yerine vurma hamleleridir. Ayrıca paternalist bir devlet anlayışının hâkim olduğu bu topraklarda bu imajın bozulması son derece önemlidir. "Kerim ve devlet baba" imajının aşınması işçi sınıfının bilincinde önemli bir sıçramadır. 15- 16 Haziran'ın bu çok yönlü ve çok katmanlı içeriği sınıfın kendisi için sınıf olan yolunda son derece önemli bir merhaleyi işaretler. Sınıf mücadelesinin bazı momentleri sınıfı hızla şekillendiren içerik taşır. Sıçramalı gelişme gösterir. 1970 yılının Haziran ayındaki o iki gün böylesi bir içeriğe sahiptir.

15-16 Haziranı örgütleyen, hazırlığını yapan özellikle DİSK kökenli işçi önderleridir. Bu önderler 1967 sonrası gerçekleşen direniş, grev ve fabrika işgal eylemleri içinde ortaya çıkan ve bu eylemlere damgasını vuran işçilerdi. Ayrıca yine bu işçiler tarafından kurulan ve 15-16 Haziran'da direnişin koordinasyonda önemli işlev gören direniş komiteleri, sınıfın öz örgütlenmesi olarak dikkat çekmiştir. Eylem birikmiş bir sınıfsal öfkenin patlamasına yol açmış; Türk-İş'e bağlı sendikaların üyeleri de özellikle ikinci gün son derece kitlesel bir biçimde eyleme katılmıştır. Eylemin kendisi sınıfın bağımsız ve birleşik gücünü yaratan bir pratik olarak dikkat çekti. Finans kapitalin acıyan yerine vuran direniş dalgasında, Türkiye kapitalizminin kalbini oluşturan İstanbul'da tüm işçi havzalarından on binlerce işçi mobilize olmuş, bu mobilizasyona Çayırova, Gebze, Kocaeli havzasındaki birçok fabrika da iştirak etmiştir.

TC'nin kuruluşundan beri tehlikeli sınıf olarak değerlendirdiği, kuşattığı ve ablukaya almak için çok boyutlu bir şekilde saldırdığı sınıf, bir patlamayla toplumsal ve maddi bir güç olduğunu net bir şekilde ortaya koydu. Bu gelişme kapitalist devleti ve finans kapitali şiddetli korku içine sokacaktı. Kapitalist devlet ve finans kapital bu korku sonucu hızla harekete geçerek sınıfa stratejik olarak saldırdı. Yaşanan egemenler açısından gerçekten ontolojik bir tehlikeyi işaretliyordu ve özellikle gerçek bir sosyal anaför olan işçi sınıfının sokakları işgal etmesi, tüm alt sınıfları mobilize edecek mahiyete bürünebilir, açığa çıkan olağanüstü yıkıcı enerji devlete ve finans kapitale yönelebilirdi.

Aslında özellikle 1967 sonrası hızla gelişen toplumsal mücadelenin diğer kanatları öğrenci gençlik ve yoksul köylü hareketi de önemli deneyimler yarattı. Yaşanan toplumsal alt üst oluş süreci yeni kuşak devrimci hareketin önünü açtı. Bir tarafta legalist, parlamentarist, reformist, düzen içi mücadeleyi esas alan, başta işçi sınıfı olmak üzere alt sınıflarla hiç bir bağı olmayan ve dönemin ruhundan son derece uzak tarihsel bir gelenek olan TKP çizgisi vardı. Dönemde son derece iyi imaja sahip TİP çizgisi de giderek aynı rotaya girmişti. Daha sonra '71 devrimcileri olarak anılacak devrimci oluşumların kadroları ağırlıkta TİP içinden çıksa da devrimci kopuşlar yaşayarak toplumsal mücadelenin içinde yer alıp, özellikle Çin, Vietnam ve Küba deneyimlerinden öğrenerek harekete geçti.

Zamanın ruhu ihtilalcilikti. Zamanın ruhu yani ihtilalcilik '71 devrimcilerin en önemli karakteri ve politika yapma biçimi olacaktı. Lenin'in ifadesiyle reddedilen gelenek ya da miras ise pasifizizm ve legalizmdi. Bu ayrıştırıcı karakter direkt devletle açık çatışmayı göze almak ve Devlet ve İhtilal'in yolundan gitmekle pekişti. '71 devrimcileri özellikle 1965 sonrası sınıfın ana rahmine; yani devrimci marksist bir hareketin orada yaratılması ve inşa çağrısına kulak verdi.

Yeterli bağlar oluşmasa bile daha sonra kurulacak devrimci örgütlerin TKP-ML, THKP-C, THKO kadrolarını, hatta önder kadrolarını bu dönemde gerçekleşen işçi eylemlerinde, toprak işgallerinde ve 15- 16 Haziran'ın içinde görmek mümkündür. Aslında sorun rezonansa girme sorunuydu. Ve zaman hızlı akıyordu. Sınıf mücadelesi işçi sınıfının ve kitlelerin militan arayışlarına yol açıyordu. Bu arayış bu momente uygun politikaları başta ihtilalci ruh ve programı gerektiriyordu.

Devrimci gençlerin ABD askerlerini protesto eylemi

'71 devrimcileri hızla, acemice ama yürekle ve feda ruhuyla buna cevap vermeye çalıştı. 50 yıllık bir geleneğin tüm zincirlerini kopararak yola çıktı. Teorik arayışları ve pratik tutumları aynı militanlıkta oldu. Bu devrimci kopuş önemlidir ve sınıf devrimcisi olma çabasını ifade eder. Sınıf devrimciliğin en temel özelliği ihtilalci bir ruh, militanlık ve anti-kapitalist bilinçtir. Ve sınıf içinde stratejik konumlanmadır. '71 devrimcileri arayışlarıyla en başta politikanın alt sınıflar içinde yapılması gerektiğini ortaya koydular ve sistemle açık bir hesaplaşmayla bunun gerçekleşebileceğini pratik olarak gösterdiler. Malesef bu ihtilalci kopuşla, alt sınıfların hareketi bir rezonansa giremedi. Ayrı dinamikler olarak şekillendi ve gelişti. Tabi ki bu rezonans probleminde ciddi teorik, programatik sorunlar vardı. Ama unutulmaması gereken şey ancak geçmişle devrimci kopuşu sağlayan, ihtilalci bir ruh ve arayışla sürece müdahale eden devrimci komünist çizgi bu rezonans problemini aşabilirdi.'71 devrimcileri bu manada devrimci bir çizgiyi ifade edecekti.³⁹

Bu gelişme ve ihtiyacı donanımı, teorik formasyonu, pratik deneyimiyle en iyi anlayacak ve sürece müdahale edecek hatta kimliğiyle '71 devrimcilerini en çok etkileyecek kişi Hikmet Kıvılcımlı'ydı. Kıvılcımlı 1960 sonrası Türkiye'nin içine girdiği momenti anlamakta zorluk çekti. Sınıf mücadelesinin özellikle 1967 sonrası kazandığı dinamizmi, hatta küresel düzeyde 1968 gibi kolektif isyan hareketini ya da sistem karşıtı hareketleri görmemekte ısrar etti.

Zamanın ruhunun dışında kaldı. Geçmiş momentin refleksleri bütün politik, teorik yönelimlerini etkiledi. Burada kendisinin ısrarlı bir şekilde koruduğu pro-Sovyetik eğilimlerinin belirleyici etkisi olduğu da düşünülebilir. Aynı zamanda sınıf mücadelesinin ritmini ve diyalektiği çözemediği de ortadadır. Öte yandan '71 devrimcilerine son derece kötü yaklaşımı ve bu devrimci ruh ve çabayı görmemekte ısrarı düşündürücüdür.

Kıvılcımlı 15- 16 Haziran sonrası sürece hem teorik, hem pratik müdahale etme çabaları yoğunlaşsa da 12 Mart Faşizmi bu çabaları hızla etkisizleştirecekti. Ve kendisi yurt dışına çıkmak zorunda kalacaktı. Kıvılcımlı böylece tarihin kendisine sunduğu bir olanağı, tarihsel şansı bir komünist ve devrimci olarak zamanın ruhunun dışında kalarak değerlendiremedi. Bu bir yanıla bilinçli bir tercih, diğer yanıla sınıflar mücadelesinin diyalektiği içinde yer almamanın sonuçları olarak ortaya çıktı.

VOLKAN YARAŞIR

³⁹ '71 devrimcileri hakkında kapsamlı bir değerlendirme için ['Tarihsel Miras Kaypakaya' Sempozyumu video kayıtlarına bakılabilir.](#)

Kaynakça

- Abidin Nesimi, Yılların İçinden, Nöbetçi Yayınları, 2008.
- Ahmet Makal, Ameleden İşçiye; Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları; İletişim Yayınları, 2018.
- Aziz Çelik, Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık; İletişim Yayınları, 2010.
- B. Russell, Bolşevizm Pratiği ve Teorisi; BGST Yayınları, 2016.
- Barış Ünlü, Mehmet Ali Aybar, İletişim Yayınları, 2002.
- Benedict Anderson, Hayali Cemaatler; Metis Yayınları, 2007.
- Can Şafak, Morrison Yapı İşçileri; Sosyal Tarih Yayınları, 2015.
- Emin Karaca, Ağrı Eteklerinde İsyan; Pusula, 2013.
- Emin Karaca, Eski Tüfeklerin Sonbaharı, Ozan Yayıncılık, 1996.
- Emin Karaca, Unutulmuş Sosyalist; Belge Yayınları, 2008.
- F. Claudin, Komüntern’den Kominform’a; I-II Cilt, Belge Yayınları, 2008.
- F. Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde; İş Bankası Yayınları, 2016.
- Fevzi Karadeniz, Komünist Partisi Yayınlarında Kürtler, Belge Yayınları, 2018.
- G. Deleuze, Anlamın Mantığı; Norgunluk Yayınları, 2015.
- Gökhan Atılgan, Aydınlık İçinde Şefik Hüsnü; Sosyal Tarih Yayınları, 2020.
- Grineviç, Küba Devrimin Geçtiği Yol; Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1999.
- Hamit Bozarlan, Şefik Hüsnü ve Sonrası, Eylem Yayınları, 1980.
- Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi; Ant Yayınları, 1970.
- Hikmet Kıvılcımlı, Eyüp Sultan Konuşması; Sosyal İnsan Yayınları, 2011.
- Hikmet Kıvılcımlı, Fetih ve Medeniyet; Sosyal İnsan Yayınları, 2011.
- Hikmet Kıvılcımlı, Halk Savaşının Planları; Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1970.
- Hikmet Kıvılcımlı, İhtiyat Kuvvet: Milliyet(Şark); Yol Yayınları, 1979.
- Hikmet Kıvılcımlı, İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz (M.B.K’ne İki Açık Mektup); Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1965.
- Hikmet Kıvılcımlı, Kuvayi Milliyeciliğimiz ve II.Kuvayi Milliyeciliğimiz; Sosyal İnsan Yayınları, 2007.
- İsmet Demir, Anılar Deneyler; Diyalektik Yayınları, 1980.

İstanbul Komünist Grubundan Türkiye Komünist Partisine; 3. Cilt, Siyasi Tarih Yayınları, 2013.

J. P. Sartre, Küba'yı Anlatıyor; Anadolu Yayınları, 1968 Fanon, Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi; Pınar Yayınları, 2009

L. Troçki, Balkan Savaşları; Arba Yayınları, 1995.

Leo Huberman, Paul M.Sweezy, Küba Devrimim Anatomisi; Kalkedon Yayınları, 2019.

Levent Köker, Modernleşme, Kemalizm, Demokrasi; İletişim Yayınları, 1990.

M. A. Aybar, Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler; İletişim Yayınları,2002.

Muhsin Salihoğlu, "1920'den Günümüze TKP", Ürün Sosyalist Dergi; Sayı: 15, Ekim 2003.

Nevzat Onaran, Emval-i Metrüke Olayı, Belge Yayınları, 2010.

Nevzat Onaran, Türk Nüfus Mühendisliği, Kor Kitap, 2017.

Ömer Ağın, Kürtler Kemalizm ve TKP; Versus Yayınları, 2006.

Rasih Nuri İleri, "1946 Sendikacılığı", Gelenek, Sayı:128, Aralık 2015.

Selçuk Gürsoy, Türk Siyasal Hayatında Esat Adil Müstecaplıoğlu; İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, 2019.

Şefik Hüsnü Deymer, Yaşam Öyküsü Vazife Yazıları; Sosyal Tarih Yayınları, 2010.

Şefik Hüsnü, Komintern Belgelerinde Türkiye Yazı ve Konuşmalar; Kaynak Yayınları,1995.

Tanıl Bora(ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; III. Cilt, İletişim Yayınları, 2002.

TKP Viyana Konferansı, Tüstav, 2004.

Volkan Yaraşır, İşçi Sınıfı Mücadele Tarihinde İz Bırakanlar; Tez-Koop İş Sendikası Yayınları, 2004.

Volkan Yaraşır, İşçi Sınıfının Ruhu, Conatus, Sayı:6, 2006.

Volkan Yaraşır, Kolektif Aksiyon; Ekmek ve Onur İşçi Derneği, 2020.

Volkan Yaraşır, Sokakta Politika, Gendaş Yayınları, 2001.

Volkan Yaraşır, Uluslararası İşçi Hareketleri; Bibliotek Yayınları, 1997.

W. Z. Foster, Üç Enternasyonalin Tarihi; Yazılama Yayınları, 2011.

Zafer Doğan, Türkiyeli Bir Sosyalist Mehmet Ali Aybar; Belge Yayınları, 2017.

◆ ◆ ◆

“Kıvılcımlı için cezaevleri gerçekten ‘kızıl bir profesör’ olmak için yoğun teorik çalışmalar yaptığı alana dönüştü. Ağır işkencelere uğrayan Kıvılcımlı, bu sınavlardan her seferinde bir devrimci komüniste yakışan tarzda alnının akıyla çıktı.”